

บทที่ 9

บทวิเคราะห์ผลกระทบของความตกลงทีพีพี

งานศึกษาวิจัยนี้จะเน้นประเมินผลกระทบด้านกฎระเบียบ (Assessment of regulatory impacts) เป็นสำคัญ โดยศึกษาว่า การเข้าร่วมในความตกลงทีพีพีจะมีผลกระทบต่อนโยบายและกฎระเบียบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยอย่างไร โดยความตกลงระหว่างประเทศอาจกระทบต่อความชอบด้วยกฎหมายและประสิทธิภาพของนโยบายและกฎหมายของประเทศ โดยจะประเมินความชอบด้วยกฎหมายด้วยการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับร่างความตกลงระหว่างประเทศดังกล่าว ว่ามีผลใช้บังคับเป็นความตกลงระหว่างประเทศ ส่วนการประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจะกระทำการตีความร่างความตกลงตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ รวมทั้งอาศัยความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่มีส่วนได้เสียที่อาจได้รับประโยชน์หรือผลกระทบในแง่ลบหากประเทศไทยยอมรับพันธกรณีของความตกลงทีพีพี

9.1 ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อภาคการเกษตรของไทย

งานศึกษาของบริษัท ไบรอัน เคฟ (ประเทศไทย) จำกัด ระบุว่า ความตกลงทีพีพีจะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยหลายประการ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงต่ออุตสาหกรรมและธุรกิจในประเทศไทย โดยอาจสรุปได้ดังนี้¹

- ภาคการผลิตบางภาคจะอยู่ในภาวะหดตัว โดยเฉพาะภาคการผลิตยางและผลิตภัณฑ์จากยาง ภาคการผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ และภาคการผลิตนมและผลิตภัณฑ์จากนม
- ภาคบริการจะมีแนวโน้มการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะบริการรับเหมาก่อสร้าง
- มูลค่าการส่งออกจะปรับตัวลงเล็กน้อย โดยภาคการผลิตที่จะส่งออกลดลงได้แก่ สินค้าที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ นมและผลิตภัณฑ์นม และสินค้าในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะเหล็กและผลิตภัณฑ์เหล็ก ทั้งนี้อุตสาหกรรมสิ่งทอมีแนวโน้มจะมีมูลค่าสูงขึ้นอย่างมาก
- สำหรับการนำเข้า ประเทศไทยจะนำเข้าเพิ่มมากขึ้น ทั้งที่เป็นสินค้าและบริการ โดยเฉพาะเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากเนื้อสัตว์ และบริการการศึกษา

เมื่อพิจารณาเฉพาะผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับภาคการเกษตร ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความตกลงทีพีพีจะสร้างผลกระทบต่อระบบการเกษตรของประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ

เกษตรกรรมมีความสำคัญยิ่งต่อประเทศกำลังพัฒนา ทั้งเป็นแหล่งอาหาร รายได้ และสินค้าส่งออก ในประเทศกำลังพัฒนา เทคโนโลยีการเกษตรมักเกิดจากการทดลองในการทำการเกษตร เช่น การคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์พืชและสัตว์จากพันธุ์ธรรมชาติ ให้กลายเป็นพันธุ์พื้นเมืองที่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรรม นอกจากนี้ ยังมีการปรับปรุงพันธุ์โดยใช้กรรมวิธีแบบดั้งเดิม เช่น การผสมข้ามพันธุ์ เพื่อให้ได้

¹ บริษัท ไบรอัน เคฟ (ประเทศไทย) จำกัด. (2555). รายงานผลการศึกษานับสมบูรณ์ การศึกษาแนวทางการเจรจาและผลกระทบจากการจัดทำความตกลง Trans-Pacific Partnership.

พืชหรือสัตว์ที่มีลักษณะที่ต้องการ บทสรุปของงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น หากประเทศไทยยอมรับพันธกรณีของความตกลงที่พีพีว่าด้วยการคุ้มครองพืช สัตว์ และยีน ตลอดจนการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และการไม่คุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามแนวทางที่เสนอในความตกลงที่พีพี

ภายใต้ความตกลงทริปส์ ประเทศกำลังพัฒนาอาจใช้ระบบกฎหมายลักษณะเฉพาะ (effective *sui generis* system) สำหรับการคุ้มครองพันธุ์พืช ซึ่งกฎหมายลักษณะเฉพาะนี้อาจหมายถึงระบบกฎหมายสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์ภายใต้อนุสัญญาอุปอฟ แต่ปัญหาคือ อนุสัญญาอุปอฟได้ถูกออกแบบมาสำหรับส่งเสริมเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวขนาดใหญ่ที่ทำกันอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ในขณะที่ระบบการเกษตรแบบดั้งเดิมของประเทศกำลังพัฒนา จะเป็นการเกษตรขนาดเล็กแบบผสมผสาน

ความตกลงทริปส์มิได้กำหนดให้ประเทศสมาชิกคุ้มครองพันธุ์พืชโดยอนุสัญญาอุปอฟ ระบบกฎหมายลักษณะเฉพาะอาจเป็นกฎหมายลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากอนุสัญญาอุปอฟก็ได้ ความตกลงที่พีพีกำหนดให้ประเทศคู่เจรจาเข้าร่วมในอนุสัญญาอุปอฟ และให้คุ้มครองพันธุ์พืชโดยระบบกฎหมายลักษณะเฉพาะของอุปอฟเท่านั้น หากไทยยอมรับพันธกรณีของอนุสัญญาอุปอฟ ก็อาจจะก่อให้เกิดผลดังนี้

- ครอบคลุมพันธุ์พืชทุกสายพันธุ์
- คุ้มครองพันธุ์พืชที่ปรับปรุงด้วยเทคโนโลยีทุกประเภท รวมทั้งโดยเทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม (พืชดัดแปลงพันธุกรรม)
- ขยายอายุการคุ้มครองเป็น 20 ปี สำหรับพันธุ์พืชทั่วไป และ 25 ปี สำหรับพันธุ์งุ่น
- อนุญาตให้คุ้มครองพืชด้วยสิทธิบัตรได้ด้วยในขณะเดียวกัน
- ให้สิทธิเด็ดขาดในการผลิต ขยายพันธุ์ กำหนดเงื่อนไขการขยายพันธุ์ เสนอขาย ขาย หรือจำหน่ายโดยวิธีอื่น นำเข้า ส่งออก หรือมีไว้เพื่อการดังกล่าวซึ่งส่วนขยายพันธุ์พืช (มองพันธุ์พืชเป็นทรัพย์สิน ที่สามารถเป็นเจ้าของได้ทั้งสายพันธุ์)
- เพิ่มขยายสิทธิผูกขาดของของนักปรับปรุงพันธุ์ ให้รวมไปถึงผลผลิตของพืช (harvested materials) และผลิตภัณฑ์ที่ได้จากผลผลิตจากพืช (products resulted from harvested materials)
- จำกัดสิทธิเกษตรกรในการใช้เมล็ดพันธุ์จากแปลงปลูกของตนเองในฤดูกาลถัดไป (farm-saved seeds)
- กระทบต่อการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมือง และพันธุ์พืชป่า
- ไม่คำนึงถึงสิทธิในทรัพยากรพันธุกรรม เกิดปัญหาโจรสลัดชีวภาพ (bio-piracy)
- เพิ่มอำนาจผูกขาดกรณีที่มีการตัดต่อยีนที่มีสิทธิบัตรเข้าในพันธุ์พืชใหม่
- คุ้มครองไปถึงพันธุ์พืชอื่นที่ปรับปรุงจากพันธุ์พืชคุ้มครอง (essentially derived varieties) ถ้าแยกไม่ได้ ให้ถือเป็นพันธุ์พืชคุ้มครองไปโดยปริยาย

การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา เป็นประเด็นที่ซับซ้อนและมีข้อถกเถียงอย่างมาก เป็นการคุ้มครองให้กับผู้คิดสิ่งใหม่ๆ เดิมเป็นเรื่องของแต่ละประเทศ ส่งเสริมให้คนในประเทศคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ไม่ใช่เรื่องการค้าระหว่างประเทศ แต่เมื่อสินค้าสามารถเคลื่อนย้ายจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่งมาก

ขึ้น การละเมิดทางทรัพย์สินทางปัญญาก็มีมากขึ้น ดังนั้นประเทศพัฒนาแล้วจึงผลักดันให้เรื่องนี้เข้ามาในการเจรจา

ขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้วสนับสนุนให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ ประเทศกำลังพัฒนากลับไม่สนับสนุน เพราะจะก่อให้เกิดการผูกขาดผลผลิตทางการเกษตร เปิดโอกาสให้บริษัทข้ามชาติผูกขาดสินค้าตามอำเภอใจ องค์การการค้าโลกกำหนดให้คุ้มครองเฉพาะพันธุ์พืชใหม่เท่านั้น แต่เนื่องจากประเทศไทยมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง จึงออกกฎหมายที่คุ้มครองทั้งพันธุ์พืชใหม่ และพันธุ์พืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติ (คุ้มครองพันธุ์พืชทุกชนิด) และมีข้อกำหนดว่าด้วยการเปิดเผยแหล่งที่มา การแบ่งปันผลประโยชน์ ฯลฯ ประเทศที่พัฒนาแล้วถือว่าพันธุ์พืชที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ไม่มีความสำคัญ ดังนั้นสามารถนำไปใช้ได้โดยไม่ต้องมีสิ่งตอบแทน ซึ่งขัดแย้งกับแนวทางของประเทศกำลังพัฒนา

ในทางตรงกันข้าม อนุสัญญาอุปอฟกำหนดให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืชเฉพาะที่เป็นพันธุ์พืชใหม่เท่านั้น ประเทศสมาชิกจะไม่สามารถคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมือง และไม่อาจอ้างได้ว่าพันธุ์พืชพื้นเมืองและสารพันธุกรรมพืชเป็นของตนเองได้ การเข้าร่วมในอนุสัญญาอุปอฟจะทำให้ประเทศไทยไม่สามารถอ้างสิทธิใดๆเหนือพันธุ์พืชเศรษฐกิจของไทยได้อีกต่อไป รวมทั้งข้าวหอมมะลิ ทุเรียนหมอนทอง เงาะโรงเรียน ฯลฯ นอกจากนี้ เนื่องจากอนุสัญญาอุปอฟฉบับปี ค.ศ. 1991 ซึ่งเป็นฉบับล่าสุด กำหนดให้มีสิทธิเด็ดขาดของนักปรับปรุงพันธุ์ที่เข้มงวดใกล้เคียงกับสิทธิผูกขาดตามกฎหมายสิทธิบัตร จะทำให้เกิดการผูกขาดอาหารและสินค้าเกษตรได้ ตัวอย่างเช่น ขณะที่ พ.ร.บ. คุ้มครองพันธุ์พืชฯ กำหนดให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชมีสิทธิผูกขาดเหนือส่วนที่ใช้สำหรับการขยายพันธุ์พืชเท่านั้น เช่น มีสิทธิเหนือเมล็ดพันธุ์ กิ่ง ก้าน หัว หน่อ ฯลฯ แต่อนุสัญญาอุปอฟกำหนดให้ผู้ทรงสิทธิมีสิทธิผูกขาดเหนือผลผลิตของพืช เช่น ผล เมล็ด ใบ ลำต้น และทุกส่วนของพืช อันจะทำให้เกิดการผูกขาดผลผลิตทางการเกษตร ทำลายความมั่นคงทางอาหารของประเทศในที่สุด

อนุสัญญาอุปอฟยังจำกัดสิทธิของเกษตรกร ในการเก็บรักษาผลผลิตไว้ใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ในฤดูกาลถัดไป (Rights over farm-saved seeds) เกษตรกรจะต้องกลายเป็นลูกค้าถาวรของบริษัทเมล็ดพันธุ์ข้ามชาติ ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ผูกขาดจากบริษัทข้ามชาติในทุกฤดูกาลเพาะปลูก

โดยเข้าร่วมในอนุสัญญาอุปอฟ ประเทศไทยต้องแก้ไขยกเลิกบทบัญญัติที่เป็นประโยชน์ใน พ.ร.บ. คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ไม่ว่าจะเป็นบทบัญญัติที่กำหนดให้ผู้ขอรับการคุ้มครองต้องพิสูจน์ว่า พันธุ์พืชที่ขอรับความคุ้มครองมีความปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อระบบนิเวศน์ บทบัญญัติให้พิสูจน์ว่าการปรับปรุงพันธุ์ได้รับอนุญาตจากเจ้าของสารพันธุกรรมพืช และแสดงว่าเชื้อพันธุ์ที่ใช้ในการปรับปรุงพันธุ์เป็นเชื้อพันธุ์พืชที่ได้มาโดยชอบ

การถูกบังคับให้เข้าร่วมในอนุสัญญาอุปอฟ จะปิดกั้นโอกาสของประเทศไทยในการสร้างระบบกฎหมายที่เอื้อต่อการคุ้มครองพันธุ์พืช และปกป้องทรัพยากรพันธุกรรมพืช อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจสังคมของประเทศ ความตกลงที่พีพีจีจะตัดโอกาสของประเทศไทยในการดำเนินการดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง

คณะกรรมการด้านสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Commission on Intellectual Property Rights) ซึ่งตั้งขึ้นโดยรัฐบาลอังกฤษ ได้นำเสนอประเทศกำลังพัฒนาให้ใช้นโยบายต่อไปในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต

ประการแรก ประเทศกำลังพัฒนาไม่ควรคุ้มครองพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์โดยกฎหมายสิทธิบัตร เนื่องจากผลกระทบที่จะเกิดกับการวิจัยและพัฒนาประเทศ และต่อเกษตรกรในการใช้ประโยชน์เมล็ดพันธุ์และพันธุ์สัตว์ ประเทศกำลังพัฒนาควรคุ้มครองพันธุ์พืชโดยกฎหมายลักษณะเฉพาะ ดังที่กำหนดโดยข้อ 27.3 (บี) ของความตกลงทริปส์

ประการที่สอง ประเทศกำลังพัฒนาไม่ควรคุ้มครองสิทธิบัตรสำหรับยีน ลำดับยีน พืชหรือสัตว์ดัดแปลงพันธุกรรม (genetically modified organisms) แต่ประเทศที่มีเป้าหมายที่จะส่งเสริมอุตสาหกรรมเทคโนโลยีชีวภาพ อาจเลือกระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพสำหรับการคุ้มครองพันธุ์พืชที่แตกต่างจากอนุสัญญาบูปอฟ โดยต้องกำหนดข้อยกเว้นการทำละเมิดสำหรับการวิจัยปรับปรุงพันธุ์ (breeders' exemption) กำหนดข้อยกเว้นการทำละเมิดสำหรับเกษตรกรที่จะเก็บรักษาและแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์สำหรับการเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป (farmers' exemption)

และประการที่สาม โดยลักษณะของตลาดเมล็ดพันธุ์ที่ถูกครอบงำโดยบริษัทขนาดใหญ่เพียงไม่กี่บริษัท ประเทศกำลังพัฒนาจะต้องส่งเสริมการวิจัยของสถาบันภาครัฐ โดยการวิจัยต้องมีวัตถุประสงค์ส่งเสริมให้มีการผลิตเมล็ดพันธุ์สำหรับเกษตรกรของประเทศ เพื่อลดการพึ่งพาบริษัทต่างชาติ และทำให้เกิดการแข่งขันในตลาด นอกจากนี้ ประเทศกำลังพัฒนาควรใช้ส่งเสริมการแข่งขันและป้องกันการผูกขาดโดยใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าเป็นเครื่องมือ

9.2 ผลกระทบต่อการวิจัยและพัฒนาด้านการเกษตร

โดยส่วนใหญ่การวิจัยทางการเกษตรของประเทศกำลังพัฒนา มักจะเป็นการวิจัยที่ทำโดยภาครัฐโดยสถาบันวิจัยของรัฐ มากกว่าจะเป็นการดำเนินการของบริษัทเอกชน ดังที่เป็นอยู่ในประเทศอุตสาหกรรมในช่วง 10 – 15 ปีที่ผ่านมา รูปแบบการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรได้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่การวิจัยจะกระทำโดยภาครัฐ การวิจัยและพัฒนาในปัจจุบันส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยบริษัทเอกชน เงินทุนที่ใช้กับการวิจัยเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรได้เพิ่มขึ้นมากในช่วงเวลาดังกล่าว² นอกจากนี้ รูปแบบและวิธีการวิจัยก็เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่การปรับปรุงพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ จะกระทำโดยอาศัยพลัทธิธรรมชาติ การวิจัยและพัฒนาแนวใหม่ได้มุ่งไปสู่เทคโนโลยีชีวภาพ โดยมีการคิดค้นกรรมวิธีแนวใหม่ เช่น พันธุวิศวกรรม ที่สามารถดัดแปลงพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตให้มีลักษณะตามที่ต้องการได้ถูกต้องและแม่นยำกว่าเทคโนโลยีแบบดั้งเดิม

เมื่อเปรียบเทียบกับเทคโนโลยีสาขาอื่น ประเทศกำลังพัฒนาลงทุนกับการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรมากที่สุด จากค่าใช้จ่ายในการวิจัยทางการเกษตรรวมทั้งสิ้น 33,200 ล้านดอลลาร์ ใน

² Pardey, P. and M. Beintema, (2001) "Slow Magic: Agricultural R&D a Century after Mendel" International Food Policy Research Institute, Washington DC, p. 10.

จำนวนนี้ เป็นค่าใช้จ่ายโดยภาครัฐของประเทศที่พัฒนาแล้ว 10,200 ล้านดอลลาร์ และเป็นค่าใช้จ่ายโดยภาครัฐของประเทศกำลังพัฒนา 11,500 ล้านดอลลาร์ ประเทศกำลังพัฒนาที่ทำการวิจัยและพัฒนาได้แก่ ประเทศที่มีความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีการเกษตร ที่อยู่ในทวีปเอเชียและอเมริกาใต้³

ระบบทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อคุ้มครองพันธุ์พืช ได้ถูกเริ่มนำมาใช้ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก่อนหน้านั้นการวิจัยปรับปรุงพันธุ์ส่วนใหญ่ จะเป็นการพัฒนาพืชลูกผสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาข้าวโพดลูกผสมในสหรัฐอเมริกา มีหลักฐานระบุว่า การคุ้มครองพันธุ์พืชได้ช่วยให้มีการเติบโตของการวิจัยและพัฒนาพืชเพียงสองชนิดเท่านั้น ได้แก่ ถั่วเหลือง และข้าวสาลี⁴ ในขณะที่การวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืชอื่นมีอยู่น้อยมาก ไม่มีหลักฐานใดที่บ่งชี้ว่า การคุ้มครองพันธุ์พืชในประเทศกำลังพัฒนา มีผลต่อการเพิ่มจำนวนพันธุ์พืชที่เป็นประโยชน์ต่อการเพาะปลูกของเกษตรกร และถึงแม้บริษัทเมล็ดพันธุ์จะได้นำสินค้าใหม่ๆ มาเสนอต่อเกษตรกร แต่การจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ดังกล่าวก็มักกำกับด้วยความตกลงผูกมัดหลายประการ (restrictive clauses) เช่น ข้อจำกัดห้ามการส่งออก ห้ามจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ต่อ หรือห้ามเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในแปลงในฤดูกาลถัดไป เป็นต้น ซึ่งข้อผูกมัดเหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรหลายประการ⁵

ผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดจากระบบการคุ้มครองพันธุ์พืช คือ บริษัทเกษตรกรรมรายใหญ่ และบริษัทเมล็ดพันธุ์ ส่วนเกษตรกรต่างๆ โดยเกษตรกรย่อยจะได้รับประโยชน์จากระบบดังกล่าวก็ในฐานะผู้บริโภคสินค้า ซึ่งก็เป็นการบริโภคในบริบทและภายใต้เงื่อนไขของการผูกขาดเมล็ดพันธุ์โดยบริษัทขนาดใหญ่ ระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชได้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรในการเก็บรักษา และแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูก ซึ่งถือเป็นจารีตและวัฒนธรรมการเกษตรที่ดำรงมาเป็นเวลาช้านาน

เกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศกำลังพัฒนาได้ทำการรวบรวม จำหน่าย แลกเปลี่ยน และเก็บเมล็ดพันธุ์พืชไว้ใช้เพื่อการเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติที่กระทำสืบต่อมานับร้อยนับพันปี อาจกล่าวได้ว่า วิถีปฏิบัติดังกล่าวคือช่องทางการเผยแพร่เมล็ดพันธุ์ที่สำคัญที่สุดที่ใช้กันอยู่ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ ระบบกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้อนุสัญญาอุพูฟ และระบบกฎหมายสิทธิบัตรจะทำให้เกิดการเปลี่ยนวิถีปฏิบัติดังกล่าว โดยห้ามมิให้เกษตรกรเก็บรักษา และแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ระหว่างกัน การเปลี่ยนระบบ และวิถีชีวิตที่ถือปฏิบัติกันมาหลายชั่วอายุคนเช่นนี้ ย่อมจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนท้องถิ่นเกษตรกรรมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

³ Ibid.

⁴ Butler L. & Marion, B. (1985) "The Impacts of Patent Protection on the US Seed Industry and Public Plant Breeding", Food Systems Research Group Monograph 16, University of Wisconsin, Madison; Alston, J. & Venner, R. (2000) "The Effects of the US Plant Variety Protection Act on Wheat Genetic Improvement", EPTD Discussion Paper No. 62, International Food Policy Research Institute, Washington DC.

⁵ De Janvry, A., G. Graff, E. Sadoulet and D. Zilberman "Technological Change in Agriculture and Poverty Reduction" University of California, Berkeley, Concept paper for WDR on Poverty and Development 2000/2001, pp.6-7. Source: <http://www.worldbank.org/poverty/wdrpoverty/background/dejanvry.pdf>

นอกจากสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา จะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจสังคมของประเทศกำลังพัฒนาแล้ว การเข้าถึงและใช้เมล็ดพันธุ์พืชโดยเกษตรกรก็ยิ่งอาจถูกจำกัดโดยกลไกอื่น เช่น การใช้เทคโนโลยีบางประเภท และรวมทั้งการใช้สัญญาเป็นข้อผูกพัน ดังที่กล่าวข้างต้น

บริษัทเมล็ดพันธุ์บางแห่งพยายามที่จะพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับป้องกันมิให้เกษตรกรใช้ผลผลิตของตนเองเพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์ เช่น การพัฒนาเทคโนโลยียีนพิฆาต (Terminator genes) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “GURTs” (Genetic Use Restriction Technologies) รวมทั้งการพัฒนาเมล็ดพันธุ์ลูกผสม (Hybrid variety) หรือ F1 ที่ผลิตจากการเพาะปลูกจะไม่สามารถนำไปใช้เป็นเมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกต่อไปได้ ตลอดจนการทำสัญญาการเกษตร (Farming contract) ที่มีข้อกำหนดห้ามใช้ผลผลิตที่ได้เพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์สำหรับการเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป เป็นต้น

มีข้อสังเกตว่า บริษัทเอกชนส่วนใหญ่ชอบที่จะใช้เทคโนโลยีควบคุมการใช้เมล็ดพันธุ์ ดังเช่นเทคโนโลยี “GURTs” มากกว่าที่จะใช้ระบบสัญญาหรือสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา เนื่องจากบริษัทสามารถที่จะควบคุมการใช้เมล็ดพันธุ์ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งอำนาจรัฐเหมือนกับสัญญาหรือสิทธิทางกฎหมาย อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเทคโนโลยี “GURTs” โดยบริษัทเอกชน ได้ถูกคัดค้านและวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมอย่างรุนแรง และบริษัทที่ทำการพัฒนาเทคโนโลยีดังกล่าวก็ไม่อาจหาเหตุผลอันชอบธรรมใดมาอธิบายได้ว่า เทคโนโลยีดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมอย่างไร

9.3 เกิดการผูกขาดและจำกัดการแข่งขัน

การเปิดเสรีทางการค้ามีความจำเป็น และประเทศไทยก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงการเข้าร่วมในระบบการค้าดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตาม การค้าเสรีกับการค้าที่เป็นธรรมนั้นมีความแตกต่างกัน การค้าเสรีจะไม่สร้างความเป็นธรรม หากการเปิดเสรีทางการค้านำไปสู่การผูกขาดตื้อตื้อ การรวมหัวกันระหว่างผู้ผลิตในลักษณะฮั้วกัน หรือทำให้เกิดพฤติกรรมใดๆ ที่เป็นการบิดเบือนระบบตลาดเสรี เช่น การกระทำของผู้ประกอบการข้ามชาติขนาดใหญ่ ที่มีผลต่อการแข่งขันในตลาด เป็นต้น การเปิดเสรีการค้าและการลงทุนโดยไม่มีกฎกติกาใดๆ มากำกับ อาจจะเป็นช่องทางให้ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดใหญ่ โดยเฉพาะบริษัทข้ามชาติ ที่เพียบพร้อมด้วยทุนและเทคโนโลยีใช้กลวิธีการค้าที่เป็นการจำกัดการแข่งขันผูกขาดธุรกิจ อันจะทำให้ผลประโยชน์ของนโยบายของรัฐว่าด้วยการเปิดเสรีทางการค้าที่ประชาชนควรได้รับ ตกได้กับผู้ประกอบการที่มีพฤติกรรมในการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมเหล่านั้น

ในประเทศที่พัฒนาแล้ว บริษัทเมล็ดพันธุ์ขนาดใหญ่มักจะแข่งขันกันทำวิจัยและพัฒนาเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีที่จะช่วยปรับปรุงผลิตภัณฑ์ของตน เมื่อประสบความสำเร็จในการพัฒนาเทคโนโลยีบริษัทเหล่านั้นได้ใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเครื่องมือหากำไร เพื่อเรียกคืนค่าใช้จ่ายที่ใช้ไปในการวิจัยและพัฒนา หลากหลาย ครั้งสิทธิบัตรและสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์ที่บริษัทเหล่านี้เป็นผู้ทรงสิทธิ ได้ปิดกั้นการทำวิจัยของบริษัทอื่น หรือการกีดกันกันเองในบรรดาบริษัทเจ้าของเทคโนโลยี ยกตัวอย่างเช่น เทคโนโลยีบีที (Bt technology) สำหรับการสร้างพันธุ์พืชดัดแปลงพันธุกรรม ได้ถูกผูกขาดโดยสิทธิบัตรที่ออกในสหรัฐเป็นจำนวนกว่าหนึ่งร้อยฉบับ โดยสิทธิบัตรเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นของบริษัทขนาดใหญ่ 5 บริษัท

นอกจากการใช้สิทธิทางกฎหมายเพื่อปกป้องอำนาจตลาดของตน บริษัทเทคโนโลยีเหล่านั้นยังใช้กลวิธีการตลาดอย่างอื่น เพื่อให้ได้มาและปกป้องเทคโนโลยีของตน กลวิธีที่มีการใช้กันเสมอๆ ได้แก่ การอนุญาตให้ใช้สิทธิไขว้กัน (cross licensing) และการควบรวมกิจการ (merger and acquisition) เป็นวิธีการที่บริษัทเมล็ดพันธุ์ใช้เพื่อแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีและสร้างความแข็งแกร่งของอำนาจตลาด และหลีกเลี่ยงการแข่งขันกันเองโดยไม่จำเป็น แต่วิธีการเหล่านี้มีผลกระทบต่อสภาพการแข่งขันในตลาด จำกัดโอกาสเข้าสู่ตลาดของบริษัทขนาดเล็ก⁶

สภาพการแข่งขันที่ลดลง และการเพิ่มขึ้นของการผูกขาดโดยบริษัทขนาดใหญ่ เป็นสิ่งประจักษ์ชัดในอุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์ ในปี ค.ศ. 1980 ถึง 1989 มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยของรัฐถือครองสิทธิบัตรเกี่ยวกับเทคโนโลยีบีที (Bt patents) ในอัตรากว่า 50 เปอร์เซ็นต์ ในปี ค.ศ. 1994 จำนวนสิทธิบัตรดังกล่าวที่ถือครองโดยมหาวิทยาลัยและสถาบันของรัฐลดลงเหลือเพียง 23 เปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เหลือถูกถือครองโดยบริษัทเอกชน และในอีกสองปีต่อมา คือปี ค.ศ. 1999 สิทธิบัตรในเทคโนโลยีบีที กลับกระจุกตัวถูกถือครองโดยบริษัทเอกชนเพียง 5 บริษัทเท่านั้น ซึ่งบริษัทขนาดใหญ่ได้มาซึ่งสิทธิบัตรในเทคโนโลยีบีทีด้วยวิธีการรับโอนสิทธิซื้อกิจการของบริษัทขนาดเล็ก หรือด้วยการควบรวมกันเองระหว่างบริษัทขนาดใหญ่ด้วยกัน ตัวอย่างเช่น การควบรวมกิจการระหว่างสองบริษัทเมล็ดพันธุ์ยักษ์ใหญ่ ได้แก่ บริษัทแอสตราเซนเนกา (AstraZeneca) และบริษัทโนวาartis (Novartis) เป็นบริษัทซินเจนต้า (Syngenta) ได้ทำให้สัดส่วนการถือครองเทคโนโลยีบีทีของบริษัทการเกษตรขนาดใหญ่ 5 บริษัท เพิ่มขึ้นเกินกว่า 60 เปอร์เซ็นต์⁷

ในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาที่มีตลาดเมล็ดพันธุ์ขนาดใหญ่ เช่น บราซิล เม็กซิโก มีหลักฐานแสดงว่า การควบรวมกิจการของบริษัทเมล็ดพันธุ์ได้เพิ่มขึ้น ภายหลังจากที่ประเทศเหล่านั้นอนุญาตให้มีการเพาะปลูกพืชตัดแปลงพันธุกรรมในเชิงพาณิชย์ และหลังจากที่ประเทศเหล่านั้นได้บังคับใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช ประเมินกันว่า บริษัทมอนซานโต้สามารถขยายส่วนแบ่งตลาดเมล็ดพันธุ์ในบราซิลจาก 15 เปอร์เซ็นต์ เป็น 60 เปอร์เซ็นต์ ในทางตรงกันข้าม ส่วนแบ่งตลาดของบริษัทท้องถิ่นได้ลดลงเหลือเพียง 5 เปอร์เซ็นต์ในช่วงปี ค.ศ. 1999-2000⁸

การรับประกันความตกลงที่ฟิฟี่ จะทำให้เกิดการลดลงของการแข่งขันและการกระจุกตัวของเทคโนโลยีเมล็ดพันธุ์ เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงทางอาหาร เกษตรกรรม และความเป็นอยู่ของเกษตรกร และการเข้ามาของบริษัทข้ามชาติเจ้าของเทคโนโลยี จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเทคโนโลยีของสถาบันวิจัยท้องถิ่น

⁶ De Janvry, A., Graff, G., Sadoulet, E. & Zilberman, D. (2000) "Technological Change in Agriculture and Poverty Reduction" University of California, Berkeley. Concept paper for WDR on Poverty and Development 2000/2001, p.6.

⁷ Ibid.

⁸ Byerlee, D. And K. Fischer (2001) "Accessing Modern Science: Policy and Options for Agricultural Biotechnology in Developing Countries", IP Strategy Today, No. 1, p.2.

9.4 สร้างระบบการเกษตรเชิงเดี่ยว

ระบบการเกษตรเชิงเดี่ยวมีผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพได้ 3 ลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรก ส่งเสริมและเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติทางการเกษตร ก่อให้เกิดการเกษตรเชิงเดี่ยว ลักษณะที่สอง ลดความหลากหลายของพืชที่ทำการเพาะปลูก ทำให้ความหลากหลายทางพันธุกรรมลดลง และลักษณะที่สาม ส่งเสริมการใช้ปัจจัยการผลิต และเคมีภัณฑ์ทางการเกษตรที่เป็นอันตรายต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม

การผูกขาดเทคโนโลยีโดยสิทธิบัตร และสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์ตามอนุสัญญาอุพูฟ จะเปลี่ยนระบบการเกษตรขนาดเล็กแบบผสมผสานที่ทำกันอยู่ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ ให้เป็นระบบการเกษตรเชิงเดี่ยวขนาดใหญ่⁹ เนื่องจากการวิจัยและพัฒนาด้านการเกษตรของบริษัทมีเป้าหมายสูงสุดในการหาผลกำไร วัตถุประสงค์การวิจัยจึงมุ่งพัฒนาเมล็ดพันธุ์สำหรับการเกษตรเชิงเดี่ยว ที่ส่งเสริมการปลูกพืชชนิดเดียว ดังจะเห็นได้จากยุคหลังการปฏิวัติเขียว ที่เกษตรกรจำนวนมากถูกชักจูงให้เปลี่ยนการใช้เมล็ดพันธุ์พืชพื้นเมืองมาเป็นพันธุ์พืชลูกผสมแทน เป็นต้น¹⁰

อย่างไรก็ดี ศาสตราจารย์ แกรแฮม ดัฟฟิลด์ (Graham Dutfield) เห็นว่า¹¹ การเกษตรเชิงเดี่ยวอาจส่งผลกระทบในแง่บวกต่อความหลากหลายทางชีวภาพได้เช่นกัน เช่น การที่การเกษตรเชิงเดี่ยวช่วยเพิ่มผลผลิตมากกว่าเกษตรผสมผสาน หรือทำให้สามารถเพาะปลูกได้ปีละหลายครั้ง จะทำให้อัตราการบุกรุกป่าเพื่อเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทางการเกษตรลดลง ส่งผลดีต่อสภาพแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ

เงื่อนไขการคุ้มครองตามระบบอนุสัญญาอุพูฟ ที่เปิดโอกาสให้มีการจดทะเบียนพันธุ์พืชที่มีความแตกต่างของลักษณะประจำพันธุ์เพียงเล็กน้อย โดยไม่จำเป็นต้องมีการปรับปรุงลักษณะพันธุกรรมให้เป็นประโยชน์ ก็อาจส่งเสริมการใช้กลวิธีการตลาดของบริษัทเมล็ดพันธุ์ ด้วยการทำให้เกิดความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ (product differentiation) กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศกำลังพัฒนา ดังเช่นประเทศไทย จึงควรกำหนดเงื่อนไขการคุ้มครองที่แตกต่างจากอนุสัญญาอุพูฟ เช่น กำหนดให้พันธุ์พืชคุ้มครองต้องมีความแตกต่างอย่างสำคัญไปจากพันธุ์พืชที่มีอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม การที่ความตกลงทีพีพี กำหนดให้ประเทศสมาชิกเข้าร่วมในอนุสัญญาอุพูฟ ย่อมจะปิดกั้นโอกาสของประเทศไทย ที่จะสร้างระบบกฎหมายที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศดังกล่าว

แม้ประเทศที่พัฒนาแล้วที่สนับสนุนระบบคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้อนุสัญญาอุพูฟ จะอ้างว่า ระบบดังกล่าวมิได้คุ้มครองนักปรับปรุงพันธุ์พืชรายใหญ่เท่านั้น เกษตรกรและนักปรับปรุงพันธุ์พืชรายย่อยก็สามารถขอรับการคุ้มครองโดยระบบของอนุสัญญาอุพูฟได้เช่นกัน แต่ในความเป็นจริง เป็นการยากมากที่เกษตรกรหรือนักปรับปรุงพันธุ์ที่ขาดแคลนทุน และเทคโนโลยีขั้นสูงจะสามารถปรับปรุงพันธุ์พืชที่มีลักษณะครบถ้วนต้องตามเงื่อนไข DUS อันเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการคุ้มครองตามอนุสัญญาอุพูฟได้ โดยเฉพาะ

⁹ Reid, W.V., Genetic Resources and Sustainable Agriculture: Creating Incentives for Local Innovation and Adaptation, Biopolicy Series No. 2, African Centre for Technology Studies, Nairobi, 1992.

¹⁰ Kothari, A. and R.V. Anuradha “Biodiversity, Intellectual Property Rights, and GATT Agreement: How to Address the Conflicts”, Economic and Political Weekly, Vol. 32, 1997, pp. 2814-2820.

¹¹ Dutfield, G., Intellectual Property Rights, Trade and Biodiversity, Earthscan, London, 2000, p.46.

เงื่อนไขในเรื่องความสม่ำเสมอ (uniformity) และความคงตัวของลักษณะประจำพันธุ์ (stability) ซึ่งคงจะมีแต่เฉพาะนักปรับปรุงพันธุ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเท่านั้น ที่สามารถทำให้พันธุ์พืชใหม่มีลักษณะคงตัว และสม่ำเสมอในลักษณะประจำพันธุ์ ในทางตรงกันข้าม เกษตรกรมักทำการปรับปรุงพันธุ์พืชวิธีการคัดเลือกพันธุ์ (selective breeding) เพื่อให้เกิดความหลากหลายของสายพันธุ์ ซึ่งเป็นการปรับปรุงพันธุ์ที่มีได้มุ่งทำให้พันธุ์พืชมีความคงตัว และมีความสม่ำเสมอของลักษณะประจำพันธุ์ดังเช่นการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ดังเช่นการใช้กรรมวิธีพันธุ์วิศวกรรม

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การที่ความตกลงที่พีพีกำหนดให้เข้าร่วมในอนุสัญญาอุโปฟ จะส่งเสริมให้เกิดการปรับปรุงพันธุ์พืชที่มีความคงตัว และสม่ำเสมอของลักษณะประจำพันธุ์ อันจะส่งผลให้เกิดการลดความหลากหลายของพันธุ์พืช

9.5 ส่งเสริมการใช้ปัจจัยการผลิตที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ดังกล่าวแล้วว่า การยอมรับพันธกรณีความตกลงที่พีพี ที่ต้องใช้ระบบสิทธิบัตรและระบบกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช ที่ส่งเสริมการพัฒนาเมล็ดพันธุ์เพื่อการเกษตรขนาดใหญ่ ซึ่งการใช้เมล็ดพันธุ์ดังกล่าวก็มักจะส่งเสริมการใช้เคมีภัณฑ์ทางการเกษตร เพื่อให้ได้ผลผลิตสูงควบคู่ไปด้วย อันได้แก่ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยากำจัดวัชพืช ฯลฯ เคมีภัณฑ์เหล่านี้ล้วนแต่มีราคาแพง และราคาของวัตถุดิบ เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ และยา ก็มักจะสัมพันธ์กับราคาข้าว เช่น ถ้าปีใดข้าวมีราคาสูง ราคาวัตถุดิบ ก็จะปรับตัวสูงขึ้นตามไปด้วย อันแสดงให้เห็นถึงอำนาจผูกขาดของบริษัทผู้ผลิตและจำหน่ายสินค้าที่เป็นปัจจัยการผลิตทางการเกษตร¹² นอกจากนี้ การใช้เคมีภัณฑ์เหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อพืช และสิ่งมีชีวิตต่างๆ โดยเป็นผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ที่ปราศจากขอบเขต และไม่อยู่ในวิสัยที่จะควบคุมได้

แต่มีข้อควรพิจารณาว่า การใช้ระบบทรัพย์สินทางปัญญาดังกล่าวจะส่งเสริมให้เกิดการปรับปรุงพันธุ์ลักษณะดังกล่าวจริงหรือไม่ เพราะพันธุ์พืชที่จำเป็นต้องใช้เคมีภัณฑ์ทางการเกษตรจำนวนมาก ได้ถูกพัฒนาขึ้นในสมัยปฏิวัติเขียว ซึ่งอยู่ในช่วงสมัยคริสต์ทศวรรษที่ 50 ต่อ 60 ซึ่งเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการใช้ระบบคุ้มครองพันธุ์พืช และระบบสิทธิบัตรพืชเสียอีก นอกจากนี้ เมล็ดพันธุ์พืชที่ถูกปรับปรุงพันธุ์ในยุคการปฏิวัติเขียวนั้นก็ล้วนแต่เป็นผลงานการวิจัยของสถาบันวิจัยเกษตรนานาชาติ ซึ่งสถาบันเหล่านั้นมิได้มีนโยบาย และไม่ส่งเสริมให้มีการของรับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเหนือผลงานการวิจัย

ความเห็นดังกล่าวแม้อาจจะถูกต้อง แต่ก็มิได้หมายความว่า ทรัพย์สินทางปัญญาจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้เคมีภัณฑ์ทางการเกษตร โดยเฉพาะในยุคเทคโนโลยีชีวภาพ พันธุ์พืชที่ถูกปรับปรุงขึ้นในช่วงหลังโดยวิธีการพันธุ์วิศวกรรม มักจะเป็นผลงานวิจัยของบริษัทเมล็ดพันธุ์ข้ามชาติ (ซึ่งส่วนใหญ่ถูกควมรวม และซื้อกิจการโดยบริษัทเคมีภัณฑ์) ซึ่งแนวทางการวิจัยของบริษัทเหล่านั้น ก็มักจะพัฒนาพืชที่มีความทนทานต่อการใช้สารเคมีหรือต่อศัตรูพืช

¹² สัมภาษณ์นายสุรย์ พรหมสูงวงศ์ เกษตรกรทำนาข้าว อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐมวันที่ 8 มิถุนายน 2557 และนายวิรัตน์ เครือโสม เกษตรกรทำนาข้าว อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี วันที่ 29 เมษายน 2557

ในช่วง 10 - 15 ปีที่ผ่านมา บริษัทเมล็ดพันธุ์จำนวนมาก ได้ถูกรวบรวมกลายเป็นส่วนหนึ่งของ บริษัทเคมีภัณฑ์ขนาดใหญ่ บริษัทเคมีภัณฑ์การเกษตรเหล่านี้มีธุรกิจหลักอยู่ที่การจำหน่าย ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยากำจัดวัชพืช ฯลฯ และธุรกิจเหล่านี้มีความสำคัญต่อบริษัทเคมีภัณฑ์การเกษตรยิ่งกว่าธุรกิจเมล็ดพันธุ์พืช ด้วยเหตุนี้จึงคาดเดาได้ว่า การวิจัยและพัฒนาของบริษัทเมล็ดพันธุ์ (ที่ถูกควมรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของบริษัทเคมีภัณฑ์การเกษตร) จะต้องมีเป้าหมายส่งเสริมการค้าสินค้าของบริษัททั้งหมด เช่น ต้องมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงพันธุ์พืชที่กระตุ้นให้เกิดปัจจัยการผลิตทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ย ยาฆ่าแมลง หรือยากำจัดวัชพืช เพื่อผลกำไรโดยรวมของกลุ่มบริษัท ดังเช่นพันธุ์พืชถั่วเหลือง คาโนลา และฝ้าย ที่ปรับปรุงด้วยวิธีการดัดแปลงพันธุกรรมโดยบริษัทมอนซานโต้ ให้ความต้านทานต่อสารกำจัดวัชพืชราวด์อัฟ (Roundup Ready Crops) ซึ่งเป็นสารกำจัดวัชพืชที่จำหน่ายโดยบริษัทดังกล่าว หรือ กรณีฝ้ายบีที (Bt Cotton) ที่ถูกพัฒนาขึ้นให้มีคุณสมบัติกำจัดแมลง ด้วยการตัดต่อถ่ายโอนยีนบีทีเข้าไปในโครโมโซมของฝ้าย เป็นต้น

พันธุ์พืชดัดแปลงพันธุกรรมดังกล่าว ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพหลายประการ ดังนี้ (1) ส่งเสริมให้เกิดการใช้สารเคมีเกินสมควร เป็นอันตรายต่อพืชและสิ่งมีชีวิตอื่น (2) ทำให้ศัตรูพืชกลายเป็นพันธุ์ต้านทานต่อสารเคมีดังกล่าวในที่สุด และ (3) อาจทำให้เกิดการผสมข้ามสายพันธุ์ระหว่างยีนของพืชดัดแปลงพันธุกรรมกับพันธุ์พืชทั่วไป ส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อระบบนิเวศ¹³ นอกจากนี้ การส่งเสริมให้มีการใช้สารกำจัดวัชพืชในปริมาณมาก ยังมีผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภคอีกด้วย

แน่นอนว่า การเข้าสู่ระบบการค้าเสรีอย่างสมบูรณ์แบบภายใต้ความตกลงทีพีพี จะทำให้เกษตรกรไทย หันมาใช้เมล็ดพันธุ์พืชที่ต้องใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น กระทบต่อรายได้ และเป็นหนี้เป็นสิน ถึงแม้จะมีการโต้แย้งว่า เกษตรกรมีทางเลือก และอาจเลือกตัดสินใจได้ว่าจะใช้เมล็ดพันธุ์สมัยใหม่ หรือเมล็ดพันธุ์ดั้งเดิม แต่เมื่อพิจารณาจากสภาพสังคมไทยที่เป็นอยู่จริง จะเห็นว่าเกษตรกรไทยมีทางเลือกไม่มากนัก เช่น เกษตรกรมักจะตกเป็นเป้าหมายการโฆษณา และตกเป็นเหยื่อการตลาดของบริษัทเมล็ดพันธุ์ รวมทั้งมักจะถูกบีบบังคับให้เปลี่ยนมาใช้เมล็ดพันธุ์ของบริษัทเพื่อแลกกับสิทธิพิเศษอย่างอื่น เช่น แลกกับการผ่อนหนี้ หรือกู้หนี้ยืมสินกับธนาคารการเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น¹⁴

9.6 ผลกระทบต่อการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความตกลงทีพีพีไม่มีหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น ในทางตรงกันข้ามกับสร้างหลักการที่เป็นอุปสรรคต่อการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น

กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะกฎหมายสิทธิบัตรคุ้มครองข้อมูลความรู้ที่ถูกประดิษฐ์คิดค้นขึ้นโดยปัจเจกบุคคลหรือบริษัทเท่านั้น ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นบางลักษณะจะเกี่ยวข้องกับบุคคล

¹³ de Kathen A. "The Impact of Transgenic Crop Releases on Biodiversity in Developing Countries", Biotechnology and Development Monitor, Vol. 28, 1996, pp.10-14.

¹⁴ สัมภาษณ์นายมานะ เครือโสม เกษตรกรทำนาข้าว อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี วันที่ 27 เมษายน 2557

บางคน หรือบางกลุ่มเป็นการเฉพาะ เช่น ยาพื้นบ้านอาจเป็นสูตรเฉพาะของหมอพื้นบ้านบางคน หรือบางตระกูล แต่นั่นก็เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น โดยส่วนใหญ่ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีความเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่นบางชุมชน แต่การที่จะพิสูจน์ถึงความเชื่อมโยงดังกล่าว ก็กระทำได้ยาก หรือการจะพิสูจน์แสดงให้เห็นว่า ความรู้ดังกล่าวถูกคิดค้น หรือพัฒนาขึ้นโดยบุคคลใด หรือกลุ่มคนใด ก็กระทำได้โดยยากเช่นกัน การไม่สามารถบ่งระบุตัวผู้ประดิษฐ์ เป็นอุปสรรคต่อการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นตามกฎหมายสิทธิบัตร

สแต็นสัน และเกรย์ (Stenson and Gray) คัดค้านสิทธิชุมชนเหนือภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ความเห็นว่า ชุมชนท้องถิ่นและเกษตรกรรมได้มีสิทธิทางศีลธรรม หรือธรรมสิทธิเหนือภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่คนในชุมชน หรือกลุ่มคนเป็นเจ้าของร่วมกัน และเป็นความที่ปรากฏอยู่ต่อสาธารณชน จึงมีลักษณะเป็นความรู้สาธารณะที่บุคคลไม่อาจอ้างสิทธิเป็นเจ้าของได้¹⁵

แนวความคิดนี้เดินตามแนวความคิดระบบทรัพย์สินของประเทศอุตสาหกรรม โดยถือว่าข้อมูลความรู้ใดที่ไม่ได้อยู่ภายใต้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา หรือที่สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาได้สิ้นสุดลง จะมีฐานะเป็นข้อมูลสาธารณะที่บุคคลไม่อาจอ้างสิทธิเป็นเจ้าของได้ ความเห็นนี้มีได้จำแนกความแตกต่างของการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น กับข้อมูลความรู้ทางอุตสาหกรรมที่ถูกพัฒนาขึ้นในห้องทดลองวิทยาศาสตร์ ความเห็นนี้อาจจะถูกต้องในกรณีที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นข้อมูลความรู้ที่รู้จักแพร่หลายทั่วไป หรือเป็นที่เปิดเผยต่อสาธารณชนมาเป็นเวลาช้านาน แต่ในความเป็นจริง ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวนมากมิได้มีลักษณะดังกล่าว หากแต่เป็นความรู้ที่ถูกใช้ และเผยแพร่กันอยู่เพียงภายในชุมชน หรือในกลุ่มบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น ซึ่งแน่นอนว่า การใช้เหตุผลของสแต็นสันและเกรย์ที่กล่าวมานั้น ย่อมทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีฐานะเป็นเพียงความรู้สาธารณะ และบุคคลใดไม่อาจอ้างสิทธิเป็นเจ้าของได้

อย่างไรก็ดี สิ่งที่นักวิชาการ นักสิ่งแวดล้อม และนักคิดผู้สนับสนุนการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้เรียกร้องและให้เหตุผลสนับสนุนมาโดยตลอดก็คือ ระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแบบอุตสาหกรรม ไม่มีความเหมาะสมต่อการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น นักคิดกลุ่มนี้ต่างเรียกร้องให้มีการจัดทำกฎหมายลักษณะเฉพาะ (*sui generis*) ที่มีเงื่อนไขและหลักการที่เหมาะสมต่อการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้

นอกจากนี้ มีความเห็นที่น่าสนใจจากด้านอุตสาหกรรมว่า ทรัพย์สินทางปัญญามีได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน เกษตรกร หรือเจ้าของผู้ดูแลภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะแม้บรรษัทอุตสาหกรรมจะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการวิจัย เพื่อต่อยอดพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ และขอรับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา แต่ผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาดังกล่าวก็ยังคงใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนต่อไปได้ ตัวอย่างเช่น การที่บริษัท W.R. Grace ได้ขอรับสิทธิบัตรสำหรับสารสกัดจากสะเดาเพื่อเป็นยาฆ่าแมลง¹⁶ จะไม่มีผลกระทบต่อ

¹⁵ Stenson, A. and T. Gray, Cultural Community and Intellectual Property Right in Plant Genetic Resources, in Hayward, T. and J. O'Neill (eds.), Justice, Property and the Environment: Social and Legal Perspectives, Ashgate, Aldershot, 1997, pp. 178-193.

¹⁶ ปี ค.ศ. 1995 สำนักงานสิทธิบัตรสหรัฐอเมริกาเสนอที่จะเพิกถอนสิทธิบัตรที่ออกให้แก่บริษัท W.R. Grace สำหรับการประดิษฐ์ที่เป็นสารสกัดจากสะเดาเพื่อใช้เป็นยาฆ่าแมลง ทั้งที่มีหลักฐานว่าการประดิษฐ์ดังกล่าวมิใช่การประดิษฐ์ขึ้นใหม่ (novelty) เนื่องจากมีการใช้สะเดาเป็นยาฆ่าแมลงมากกว่า 100 ปีในประเทศอินเดีย อย่างไรก็ตามในปี ค.ศ. 2000 สำนักงานสิทธิบัตรยุโรป ได้เพิกถอนสิทธิบัตรยุโรป เลขที่ 436257 ที่ออกให้สำหรับการประดิษฐ์เดียวกัน โดยเหตุขาดความใหม่ ซึ่ง

สิทธิของเกษตรกรในอินเดียที่จะใช้ความรู้ดังกล่าวต่อไป ความเห็นนี้เชื่อว่า เงื่อนไขของการขอรับสิทธิบัตรว่า ด้วย ความใหม่ ขึ้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น และความสามารถในการประยุกต์ใช้ทางอุตสาหกรรม จะเป็นเครื่อง รับประกันว่า สิ่งที่จะได้รับสิทธิบัตร จะไม่ใช่ความรู้ดั้งเดิมโดยตรง หากแต่เป็นความรู้ที่พัฒนา และต่อยอด และมีขึ้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้นจนผู้เชี่ยวชาญในวิทยาการสาขาดังกล่าวไม่สามารถคาดเห็นได้

ในความเป็นจริง เงื่อนไขการขอรับสิทธิบัตรของประเทศต่างๆ นั้นแตกต่างกัน เช่น เงื่อนไขเรื่อง ความใหม่ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรสหรัฐ และญี่ปุ่น มิได้ถือว่าความรู้ที่ไม่ได้มีการตีพิมพ์ และไม่ได้ถูกใช้หรือ มีอยู่อย่างแพร่หลายในประเทศ เป็นงานที่ปรากฏอยู่แล้ว ที่ต้องห้ามมิให้ขอรับสิทธิบัตร ดังนั้นจึงเปิดโอกาส ให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้อย่างแพร่หลายในต่างประเทศ มาขอรับสิทธิบัตรในสหรัฐและญี่ปุ่นได้ ดังเช่น กรณีสิทธิบัตรสารสกัดจากสะเดา ที่กล่าวข้างต้น

เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่ไม่ได้มีการบันทึก การที่สำนักงานสิทธิบัตรจะสืบค้น และตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรอย่างถูกต้อง จึงเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากยิ่ง ผู้ขอรับสิทธิบัตรยังสามารถอ้าง สิทธิในความรู้โดยเขียนข้อถือสิทธิที่กว้างเกินสมควร (broad claims) ซึ่งตามกฎหมายของประเทศต่างๆ การ เพิกถอนสิทธิบัตรดังกล่าว จะต้องกระทำโดยการฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาล ซึ่งสำหรับเกษตรกร ชุมชน และ เจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟ้องร้องเพื่อเพิกถอนสิทธิบัตรที่ออกให้สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน เป็น สิ่งที่กระทำได้ยาก

นอกจากปัญหาในทางทฤษฎีที่กล่าวข้างต้น เกษตรกร ชุมชน และเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็ยัง ประสบปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการ ในอันที่จะปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ปัญหาสำคัญ เกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจในระบบกฎหมาย วิธีการคุ้มครอง และการบังคับสิทธิ นอกจากนี้ ยังมี ค่าใช้จ่ายฟ้องร้องคดีที่สูง และการขาดอำนาจต่อรองในการเจรจากับผู้ที่ต้องการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญา ท้องถิ่น ก็เป็นอุปสรรคสำคัญเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น หากชุมชนของไทยต้องการจะขอรับสิทธิบัตรในภูมิ ปัญญาท้องถิ่นของตน ชุมชนนั้นก็ต้องขอรับสิทธิบัตรในทุกประเทศที่คาดว่าจะมีผู้นำเอาภูมิปัญญาของตน ไปใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่มีการศึกษาวิจัยต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่าง กว้างขวาง แต่ประเมินว่า ค่าใช้จ่ายในการขอรับสิทธิบัตรในสหรัฐอยู่ที่ประมาณ 15,000-20,000 ดอลลาร์ ต่อหนึ่งคำขอ ซึ่งค่าใช้จ่ายที่สูงเช่นนี้ย่อมเกินวิสัยที่ชุมชนท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนาจะสามารถจ่าย เพื่อ คุ้มครองสิทธิของตนได้

9.7 ผลกระทบต่อการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์อย่างเหมาะสม

ในเรื่องการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ความแตกต่างในแนวทางการเจรจาสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ของสหรัฐและสหภาพยุโรป สะท้อนให้เห็นถึงนโยบายที่แตกต่างกันของประเทศยักษ์ใหญ่ที่พัฒนาแล้วสอง กลุ่ม ซึ่งมองบทบาทของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในการปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน สหภาพ ยุโรปให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นอย่างมาก เนื่องจากสหภาพยุโรปมีผลประโยชน์ ในการส่งออกสินค้าเกษตรและเครื่องดื่มไวน์และสุรา จึงต้องการใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นเครื่องมือรักษา

ความแตกต่างในแนวทางของสำนักงานสิทธิบัตรสหรัฐและยุโรป เกิดจากการใช้หลักกฎหมายเรื่องความใหม่ของการ ประดิษฐ์ที่แตกต่างกัน

มาตรฐานคุณภาพสินค้า ผักขาดตลาด และเพื่อเพิ่มมูลค่าการส่งออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหภาพยุโรป ต้องการให้การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นสิ่งชดเชยให้กับเกษตรกร ที่ได้รับผลกระทบจากพันธกรณี ขององค์การการค้าโลกว่าด้วยการลดการอุดหนุนสินค้าเกษตร

ในทางตรงกันข้าม สหรัฐอเมริกามีเป้าหมายที่จะขยายการส่งออกสินค้าเกษตร มากกว่าการสร้าง ชื่อเสียง มาตรฐาน และคุณภาพสินค้า ดังนั้นการเปิดตลาดสินค้าเกษตรจึงมีความสำคัญสำหรับสหรัฐยิ่งกว่า เรื่องอื่นใด สหรัฐมองว่าการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จะเป็นอุปสรรคต่อการเปิดตลาด และส่งเสริมให้ เกิดการกีดกันทางการค้า (protectionism) ต่อสินค้าเกษตร

ข้างต้นก็คือเหตุผลสำคัญที่ประเทศยักษ์ใหญ่ทั้งสองกลุ่ม มีนโยบายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ แตกต่างกัน นอกจากนี้ ความแตกต่างในเรื่องสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ก็เกิดจากปัจจัยอื่นด้วย เช่น เกิดจาก ความแตกต่างในระบบกฎหมายของสหรัฐและสหภาพยุโรป โดยกฎหมายสหรัฐถือว่าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เป็นสิทธิเอกชน ส่วนยุโรปมองว่าเป็นสิทธิชุมชน ซึ่งความแตกต่างในเรื่องเหล่านี้มีผลให้นโยบายของสอง ประเทศมีช่องว่างห่างกันมากยิ่งขึ้น

การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ มิได้เป็นเพียงการปฏิบัติตามพันธกรณีของไทยในความตกลง ระหว่างประเทศเท่านั้น หากแต่ยังจะเป็นการปกป้องชื่อเสียงของสินค้าไทยในตลาดโลก และช่วยเสริมสร้าง ความแข็งแกร่งให้กับชุมชนท้องถิ่น การเข้าร่วมในความตกลงทีพีพี ที่มีพันธกรณีให้ใช้ระบบการคุ้มครองสิ่ง บ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามแนวทางของสหรัฐ จะมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อนโยบายการค้าและการส่งเสริม เศรษฐกิจและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของไทย ไทยจะถูกปิดกั้นโอกาสที่จะใช้กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เพื่อรับรองสิทธิของชุมชน เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มผู้ผลิตสินค้าในชุมชนรวมตัวกันเป็นองค์กร เพื่อต่อรองและ พิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของตน อันเป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น ระบบการ คุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามแนวทางของสหรัฐ ยังไม่สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมไทยในการอยู่ รวมกันเป็นชุมชน ไม่ส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจของกลุ่ม ประเทศไทยควรจะถูกปิดกั้นโอกาสในการใช้ กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมของมนุษย์กับถิ่นที่อยู่และ สภาพแวดล้อม รวมทั้งอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญา ท้องถิ่นให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

9.8 การคุ้มครองข้อมูลผลการทดสอบทางยาและเคมีภัณฑ์การเกษตร

การที่ความตกลงทีพีพีกำหนดให้ประเทศคู่เจรจาให้ “สิทธิเด็ดขาด” (exclusivity) แก่บริษัทต้น ดำรับ ด้วยการห้ามผู้ใดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกันเป็นกำหนดเวลา 5 ปี นับแต่วันขึ้น ทะเบียนผลิตภัณฑ์ของบริษัทต้นตำรับ และห้ามมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐรับขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์เพื่อนำ ออกจำหน่ายในท้องตลาด โดยอาศัยข้อมูลผลการทดสอบของบริษัทต้นตำรับ หรือโดยอาศัยข้อเท็จจริงว่าได้ มีการขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์ดังกล่าวหรือผลิตภัณฑ์ที่คล้ายคลึงกันในต่างประเทศแล้ว โดยกำหนดเวลาที่ห้าม คือ 5 ปี นับแต่วันขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์ เว้นแต่การใช้ข้อมูลผลการทดสอบนั้นจะได้รับความยินยอมจาก บริษัทต้นตำรับ

พันธกรณีความตกลงที่พีพีจีจะให้สิทธิผูกขาดแก่บริษัทต้นตำรับเกินสมควร และในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงเศรษฐกิจสังคมหลายประการ รวมทั้งทำให้เกิดการผูกขาดตลาดยา ตลาดเคมีภัณฑ์ทางการเกษตร พนักงานเจ้าหน้าที่ไม่อาจใช้ข้อเท็จจริงที่มีการขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์ยาหรือเคมีภัณฑ์ดังกล่าวในต่างประเทศ เพื่อประกอบการตัดสินใจรับขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์ในประเทศ ข้อจำกัดนี้มีผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการบริหารระบบขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์ยาและเคมีภัณฑ์การเกษตรในประเทศคู่ค้า ซึ่งหากเป็นประเทศกำลังพัฒนาดังเช่นประเทศไทย ก็จะมีผลกระทบต่อการควบคุมความปลอดภัยของยาและเคมีภัณฑ์ที่จำหน่ายในประเทศ เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ยังไม่มีความสามารถในการตรวจสอบข้อมูลการขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์อย่างเพียงพอ

9.9 การเปิดตลาดสินค้าดัดแปลงพันธุกรรม

ภายใต้องค์การการค้าโลก (World Trade Organisation) กฎเกณฑ์การค้าที่เกี่ยวกับสินค้าดัดแปลงพันธุกรรม (GM products) มีอยู่ด้วยกันหลายความตกลง เช่น ภายใต้ข้อยกเว้นทั่วไปในข้อ 20 ของแกตต์ฉบับปี ค.ศ. 1994 และการใช้ข้อยกเว้นภายใต้หลักการปฏิบัติเยี่ยงชาติที่ได้รับความอนุเคราะห์ยิ่ง (Most-favoured-nation Treatment) และหลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ (National Treatment) หรือหลักการภายใต้ความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิค (Agreement on Technical Barriers to Trade)

แต่ที่สำคัญที่สุดคือ หลักการในความตกลงว่าด้วยมาตรการด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Agreement on Applications of Sanitary and Phytosanitary Measures) หรือความตกลงเอสพีเอส (SPS Agreement) ความตกลงนี้อนุญาตให้ประเทศสมาชิกขององค์การการค้าโลก ใช้มาตรการจำกัดการนำเข้าสินค้าที่เป็นอันตรายต่อชีวิตและสุขอนามัยของมนุษย์ สัตว์ หรือพืชได้ แต่การจำกัดการนำเข้าดังกล่าวต้องอิงกับมาตรฐานระหว่างประเทศ หรือมีหลักฐานการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ (scientific proof) แต่สำหรับการใช้มาตรการดังกล่าวกับสินค้าใหม่ที่ยังไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เพียงพอ ข้อ 5.7 ของความตกลงเอสพีเอสอนุญาตให้ประเทศสมาชิกใช้มาตรการสุขอนามัยชั่วคราว (provisional measures) โดยต้องอิงกับข้อมูลเท่าที่พอจะหาได้ ซึ่งอาจเป็นข้อมูลที่ได้จากองค์การระหว่างประเทศ หรือที่ใช้อยู่ในต่างประเทศ โดยจะต้องทำการประเมินความเสี่ยง (risk assessment) ควบคู่กันไป¹⁷

จะเห็นได้ว่า การจำกัดการนำเข้าสินค้าจีเอ็มโอภายใต้ความตกลงเอสพีเอสนั้น ไม่อาจกระทำได้ง่าย เนื่องจากต้องอาศัยข้อมูลและหลักฐานที่ผ่านการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ ปัญหาคือ ประเทศกำลังพัฒนาจะพิสูจน์ได้อย่างไร และโดยวิธีใดว่า สินค้าจีเอ็มโอเป็นอันตรายต่อชีวิตและสุขอนามัยของมนุษย์ สัตว์ หรือพืช ซึ่งแม้แต่สหภาพยุโรปก็มีปัญหาในการพิสูจน์ในเรื่องนี้ เมื่อครั้งที่สหภาพยุโรปถูกสหรัฐ แคนาดา และอาร์เจนตินา ฟ้องร้องต่อองค์การการค้าโลก ในเรื่องการไม่อนุญาตนำเข้าสินค้าดัดแปลงพันธุกรรม

องค์การสหประชาชาติ ได้จัดทำ “พิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ” (Cartagena Protocol on Biosafety) ซึ่งมีผลใช้บังคับไปเมื่อเดือนกันยายน 2546 ภายหลังจากที่มี

¹⁷ Van der Haegen, T. “Remarks on Generically Modified Foods and International Regulation” Richmond Journal of Law and Technology, Winter, 2004.

ประเทศสมาชิก 50 ประเทศให้การรับรอง พิธีสารคาร์ตาเฮน่านั้นเป็นความตกลงต่อท้ายอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งประเทศไทยได้ให้สัตยาบันเข้าร่วมไปเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2546

เนื่องจากการค้าระหว่างประเทศเกี่ยวกับสินค้าจีเอ็มโอขยายตัวมากขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งสินค้าเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสุขอนามัยของมนุษย์ การกำหนดกฎเกณฑ์ที่ตั้งอยู่บนความร่วมมือกันของนานาประเทศจึงเป็นสิ่งจำเป็น พิธีสารคาร์ตาเฮนามีความมุ่งหมายที่จะวางกฎเกณฑ์กำกับควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดน ซึ่งสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม (พิธีสารใช้คำว่าแอลเอ็มโอ (living modified organisms) แทนที่จะใช้คำว่าจีเอ็มโอ) กฎเกณฑ์ในพิธีสารคาร์ตาเฮนาจะใช้กับสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมเท่านั้น ทั้งที่เป็นสัตว์ เมล็ดพันธุ์พืช ต้นไม้ เนื้อเยื่อ ยีน เซลล์ของพืชและสัตว์ และจุลินทรีย์ แต่จะไม่ใช่กับผลิตภัณฑ์หรืออาหารแปรรูปที่ได้จากสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม เช่น น้ำมันพืช เนย แป้งข้าวโพด ฯลฯ และไม่ใช้กับยาที่ใช้กับมนุษย์

หลักการสำคัญของพิธีสารคาร์ตาเฮนา ได้แก่ การสร้างระบบบอกกล่าวและให้ความยินยอมล่วงหน้า (Advanced Informed Consent) ในการเคลื่อนย้ายสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมจากประเทศหนึ่ง เพื่อนำไปปล่อยสู่สภาพแวดล้อมในอีกประเทศหนึ่ง โดยประเทศส่งออกมีหน้าที่ต้องแจ้งให้ประเทศนำเข้าทราบถึงการขนส่งครั้งแรกของสินค้า เช่น ในการส่งออกเมล็ดพันธุ์ฝ้ายจีเอ็มโอจากประเทศ X ไปยังประเทศ Y ผู้ส่งออกในประเทศ X จะต้องแจ้งให้ประเทศ Y ทราบถึงการขนส่งครั้งแรก ด้วยการระบุว่สินค้าที่ส่งมานั้นเป็นจีเอ็มโอ การแจ้งให้ทราบนี้มีวัตถุประสงค์สองประการคือ (1) เพื่อให้ประเทศผู้นำเข้ายินยอมให้มีการนำเข้าสินค้านี้ และ (2) เพื่อให้ประเทศผู้นำเข้าจะได้ใช้มาตรการป้องกันภัยอย่างเหมาะสม

พิธีสารรับรองสิทธิของประเทศสมาชิกที่จะปฏิเสธการนำเข้าสินค้าจีเอ็มโอ โดยอาศัยหลัก “Precautionary Principle” ซึ่งแตกต่างจากความตกลงเอสพีเอสขององค์การการค้าโลก ที่อาศัยหลักการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ควบคู่กับการประเมินความเสี่ยง

พิธีสารคาร์ตาเฮนาได้วางหลักการควบคุมสินค้าดัดแปลงพันธุกรรม ที่เข้มงวดกว่าความตกลงเอสพีเอส ประเทศสมาชิกอาจจำกัดการนำเข้าโดยอาศัยเพียงเหตุเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดจากสินค้านำเข้าโดยไม่จำเป็นต้องใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ใดๆ เช่น ประเทศ X อาจห้ามนำเข้าปลาจีเอ็มโอ ที่ไม่มีหลักฐานพิสูจน์แสดงถึงความปลอดภัยต่อผู้บริโภคและระบบนิเวศน์ หลักการ “Precautionary” ให้ความสำคัญกับการปกป้องสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัยยิ่งกว่าการค้า หลักการนี้ถูกคัดค้านจากสหรัฐซึ่งเป็นประเทศผู้ส่งออกสินค้าจีเอ็มโอรายใหญ่ แต่ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพยุโรปและประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่

พิธีสารคาร์ตาเฮนากำหนดแบบหนังสือขอความเห็นชอบล่วงหน้า ในการเคลื่อนย้ายสินค้าจีเอ็มโอ เพื่อนำออกสู่สภาพแวดล้อม แต่ไม่ได้กำหนดแบบสำหรับการแจ้งขอความเห็นชอบการเคลื่อนย้ายอาหารหรือผลิตภัณฑ์จีเอ็มโอ พิธีสารเพียงแต่กำหนดให้มีการระบุในเอกสารขนส่งว่าสินค้าอาหารหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำการเคลื่อนย้าย “อาจบรรจุ” (may contain) สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมเท่านั้น ที่ประชุมของประเทศสมาชิกจะต้องเจรจากันในเรื่องนี้ให้เสร็จสิ้นไปภายในสองปี นับจากวันที่พิธีสารมีผลใช้บังคับ

พิธีสารยังกำหนดให้มีการจัดตั้ง “Biosafety Clearing House” เพื่อเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์และเทคนิคระหว่างประเทศสมาชิก รวมทั้งกำหนดหลักการบังคับติดฉลากสินค้าและความรับผิดชอบของผู้จำหน่ายสินค้า และจัดตั้งกองทุนเพื่อการชดเชยความเสียหายที่อาจเกิดจากสินค้าจีเอ็มโอ

มีข้อสังเกตว่า สหรัฐปฏิเสธที่จะรับรองทั้งพิธีสารคาร์ตาเฮนา รวมทั้งอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นความตกลงหลักของพิธีสาร เพราะแม้สหรัฐต้องการผนวกเรื่องการค้าและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน แต่หลักสิ่งแวดล้อมที่สหรัฐต้องการคือสิ่งที่กำหนดในกฎหมายภายในของสหรัฐ มิใช่หลักการในความตกลงพหุภาคี การไม่เข้าร่วมในพิธีสารนี้ของสหรัฐย่อมมีนัยสำคัญต่อการควบคุมการค้าสินค้าจีเอ็มโอ นอกจากนี้ การที่พิธีสารคาร์ตาเฮนากำหนดหลักการควบคุมสินค้าจีเอ็มโอไว้แตกต่างจากความตกลงเอสพีเอส จึงก่อให้เกิดปัญหาการขัดแย้งกันของหลักกฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องนี้¹⁸

การใช้หลัก “Precautionary” ได้ทำให้พิธีสารคาร์ตาเฮนา ซึ่งมีฐานะเป็นความตกลงพหุภาคีด้านสิ่งแวดล้อม (multilateral environmental agreement) ขัดแย้งกับความตกลงด้านการค้าขององค์การการค้าโลก ตัวอย่างเช่น ประเทศ X อาจห้ามนำเข้าฝ่ายจีเอ็มโอเพื่อป้องกันความเสี่ยงตามหลัก “Precautionary” ของพิธีสารคาร์ตาเฮนา โดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์อันตรายของสินค้าดังกล่าวโดยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แต่ความตกลงเอสพีเอสกำหนดว่าการจำกัดการนำเข้าจะกระทำได้อีกต่อเมื่อมีการประเมินความเสี่ยงโดยอาศัยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างความตกลงพหุภาคีขององค์การการค้าโลก กับความตกลงพหุภาคีด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ นั้น เป็นประเด็นสำคัญที่ยังไม่อาจหาข้อสรุปเป็นที่ยุติ ขณะนี้มีคดีที่สหรัฐฟ้องสหภาพยุโรปที่ห้ามนำเข้าสินค้าจีเอ็มโอของสหรัฐ ซึ่งหากคณะกรรมการระงับข้อพิพาทของตัดสินให้สหรัฐแพ้คดี ก็จะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของสหรัฐเป็นอย่างมาก เนื่องจากจะเป็นตัวอย่างเป็นบรรทัดฐานสำหรับประเทศอื่น

ความตกลงเอสพีเอสที่สหรัฐทำกับประเทศต่างๆ กำหนดให้ประเทศคู่ค้าต้องปฏิบัติตามหลักการในความตกลงเอสพีเอสอย่างเคร่งครัด¹⁹ ซึ่งเท่ากับเป็นการบีบให้ประเทศคู่ค้าปฏิเสธพิธีสารคาร์ตาเฮนา ซึ่งสหรัฐคัดค้านมาตั้งแต่ต้น ในความตกลงทีพีพี สหรัฐเสนอให้นำหลักการดังกล่าวมากำหนดไว้ ซึ่งพันธกรณีดังกล่าวจะจำกัดโอกาสการกลั่นกรองสินค้าจีเอ็มโอ โดยไทยจะต้องอาศัยการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ที่เข้มงวด ถึงความไม่ปลอดภัยต่อสุขอนามัยของมนุษย์ สัตว์ หรือพืชของสินค้าดังกล่าว ซึ่งอาจหมายถึงการต้องยกเลิกระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับสินค้าจีเอ็มโอ โดยเฉพาะ พ.ร.บ. กักพืช พ.ศ. 2507 ซึ่งกำหนดห้ามนำเข้าสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมเข้ามาในราชอาณาจักรโดยไม่ได้รับอนุญาต รวมทั้งต้องยกเลิกมติของคณะรัฐมนตรี ที่ห้ามเพาะปลูกพืชจีเอ็มโอเพื่อการทดลองในระดับไร่นา และที่ห้ามเพาะปลูกพืชจีเอ็มโอเพื่อการพาณิชย์ รวมทั้งต้องแก้ไข พ.ร.บ.อาหาร พ.ศ.2522 ที่กำหนดให้มีการติดฉลากอาหารจีเอ็มโอ ซึ่งทั้งหมดนี้ย่อมหมายถึงการเปิดตลาดของไทยให้กับสินค้าและเมล็ดพันธุ์จีเอ็มโออย่างเต็มตัว และทำกับปล่อยให้

¹⁸ Judge, L.R. “Biotechnology: Highlights of the Science and Law Shaping the Industry”, Santa Clara Computer and High Technology Law Journal, November, 2003, p.80.

¹⁹ โปรดดูความตกลงการค้าเสรี (FTA) ซีอี-สหรัฐ Articles 6.1 and 6.2.

ประชาชนผู้บริโภคต้องรับความเสี่ยงจากสินค้าดัดแปลงพันธุกรรม และรับมือกับกลวิธีการตลาดของบริษัทอาหารและเมล็ดพันธุ์ข้ามชาติตามยุทธศาสตร์ โดยรัฐไม่อาจใช้มาตรการใดเพื่อคุ้มครองประชาชนผู้บริโภคได้

9.10 ผลกระทบที่เกิดจากการลงทุน

การลงทุนกับการค้าระหว่างประเทศ แม้จะดูใกล้เคียงกัน แต่ในความเป็นจริงแล้ว กลับมีความแตกต่างกันมาก ไม่เพียงแต่ในด้านลักษณะกายภาพเท่านั้น หากแต่รวมถึงผลที่เกิดในเชิงคุณภาพด้วย การส่งสินค้าไปขายยังอีกประเทศหนึ่ง มักจะไม่ค่อยมีความอ่อนไหวมากนัก อย่างมากก็มีผลทำให้ประเทศนำเข้าต้องลดภาษี ลดการควบคุมปริมาณการค้าลง หรือยกเลิกกำแพงการค้าต่างๆ ซึ่งอาจส่งผลบางประการต่อเศรษฐกิจของประเทศนำเข้า เช่น ทำให้ผู้ประกอบการในประเทศต้องออกจากการแข่งขันไป แต่ถ้าหากเป็นการลงทุนระหว่างประเทศแล้ว การเปิดตลาดของตัวเองให้วิสาหกิจชาติเข้ามาประกอบกิจการ จะมีความอ่อนไหวมากกว่า เพราะอาจส่งผลกระทบต่ออำนาจอธิปไตยของรัฐผู้รับการลงทุน หลายประเทศจึงปฏิเสธการเปิดเสรีลงทุน ซึ่งว่าไปแล้ว ไม่มีประเทศใดในโลกที่เปิดเสรีแบบเบ็ดเสร็จ แม้แต่ประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่ ก็มักจะกำกับควบคุมการลงทุนข้ามชาติอย่างเข้มงวด

ที่ผ่านมา ประเทศอุตสาหกรรมไม่ประสบความสำเร็จในการผลักดันความตกลงพหุภาคีด้านการลงทุน นับตั้งแต่ความล้มเหลวในการจัดทำกฎบัตรฮาวานา (Havana Charter) ในการจัดตั้งองค์การการค้าระหว่างประเทศ (International Trade Organization) เมื่อปี ค.ศ. 1947 เพราะมีกำหนดกฎระเบียบหลายประเด็นที่จะมีผลกระทบต่อสิทธิของนักลงทุนต่างชาติ เมื่อรัฐบาล สหรัฐอเมริกาตัดสินใจที่จะไม่เสนอร่างกฎบัตรฮาวานาให้สภาคองเกรส (Congress) ให้การรับรอง จึงทำให้ความพยายามจัดตั้งองค์การการค้าระหว่างประเทศต้องล้มเลิกไป

นอกจากนี้ ยังมีความพยายามอื่นๆ ที่จะสร้างกฎระเบียบพหุภาคีด้านการลงทุนอีกหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเจรจาแกตต์ (GATT) รอบโตเกียว (Tokyo Round) หรือการจัดทำร่างความตกลงพหุภาคีด้านการลงทุน (Multilateral Agreement on Investment) หรือเอ็มเอไอ (MAI) ซึ่งผลักดันโดยประเทศสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น โดยความตกลงพหุภาคีด้านการลงทุนนั้นเป็นภาพจำลองของความตกลงในองค์การการค้าระหว่างประเทศ โดยให้เปิดเสรีการลงทุนในทุกด้าน และรัฐจะไม่เข้าไปก้าวก่าย นักลงทุนสามารถนำเงินเข้าออกได้อย่างเสรี สหรัฐและญี่ปุ่นเห็นว่าการทำความตกลงพหุภาคีเรื่องการลงทุน ต้องเริ่มทำกับกลุ่มประเทศที่มีความเห็นต้องกัน (like-minded) เสียก่อน โดยเริ่มต้นกับกลุ่มประเทศโออีซีดี (OECD) ที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการสร้างความตกลงการลงทุนพหุภาคีในกรอบของแกตต์และในความตกลงโออีซีดี ก็ต้องล้มเหลวลง เพราะหลายประเทศไม่เห็นด้วยกับการสร้างความตกลงพหุภาคีด้านการลงทุน ที่จะทำให้อำนาจอธิปไตยของรัฐในการกำกับดูแลการลงทุนต้องสูญไป ซึ่งแรงคัดค้านนั้นมาจากประเทศอุตสาหกรรมด้วยกันเอง เช่น ฝรั่งเศส และแคนาดา โดยเฉพาะจากฝรั่งเศส ซึ่งเป็นประเทศแรกที่ประกาศจะถอนตัวออกจากการเจรจาความตกลงเอ็มเอไอ จนทำให้การทำความตกลงดังกล่าวต้องล้มเลิกไปในที่สุด

ที่ผ่านมา การเปิดเสรีในกรอบพหุภาคีที่ประสบความสำเร็จมักจะเป็นการเปิดเสรีการลงทุนเฉพาะบางเรื่องเท่านั้น เช่น การสร้างหลักการพื้นฐานเพื่อคุ้มครองการลงทุนภายใต้ความตกลงทริมส์ (TRIMS) ของ

องค์การค้าโลก เช่น การรับประกันสิทธิของนักลงทุนภายใต้หลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ และหลักการปฏิบัติเยี่ยงชาติที่ได้รับความอนุเคราะห์ยิ่ง และด้วยการห้ามมิให้ประเทศสมาชิกลดมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมและแรงงาน เพื่อดึงดูดการลงทุน เป็นต้น หรือการเปิดเสรีการลงทุนด้านการค้าบริการภายใต้ความตกลงแกตส์ (GATS) ด้วยหลักการ Progressive Liberalization ที่ให้สิทธิแต่ละประเทศที่จะเปิดเสรีการค้าบริการในสาขาที่ตนมีความพร้อมได้ตามที่เห็นสมควร ถนัดในเรื่องไหน แล้วค่อยเปิดเสรี

การเปิดเสรีด้านการลงทุนที่ประสบความสำเร็จ มักจะทำกันในกรอบความตกลงทวิภาคี และความตกลงแบบภูมิภาคนิยม เช่นการทำความตกลงทวิภาคีด้านการลงทุน (bilateral investment treaty) ระหว่างบางประเทศ เช่น สนธิสัญญาเบาว์ริงระหว่างประเทศอังกฤษและสยาม ที่ลงนามเมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2398 เป็นต้น ความตกลงการค้าเสรีแห่งอเมริกาเหนือ หรือนาฟต้า (North America Free Trade Area) โดยในบทที่ 11 (Chapter 11) ได้กำหนดข้อตกลงภูมิภาคนิยมด้านการลงทุนที่สมบูรณ์แบบครบถ้วนมากที่สุด โดยสหรัฐอเมริกาได้ชักจูงใจให้ประเทศเม็กซิโกและแคนาดายอมรับข้อตกลงตามแบบที่สหรัฐต้องการ และในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา นานประเทศได้หันมาทำความตกลงการค้าเสรีแบบทวิภาคีและภูมิภาคนิยมมากขึ้น ซึ่งในความตกลงเหล่านี้มีการเปิดเสรีการลงทุน ในลักษณะเดียวกับความตกลงนาฟต้า เช่น ความตกลงเอฟทีเอระหว่างสหรัฐกับมอริอ็อคโค และความตกลงเอฟทีเอระหว่างสหรัฐกับออสเตรเลีย เป็นต้น ซึ่งในความตกลงเหล่านี้ ประเทศภาคียินยอมลดทอนอำนาจของตนเองในการกำกับควบคุมการลงทุนลง ซึ่งในไม่ช้าก็อาจจะมีความพยายามที่จะนำเรื่องการเปิดเสรีลงทุนเข้าสู่กรอบตกลงพหุภาคีอีก ซึ่งเมื่อถึงตอนนั้น เมื่อประเทศจำนวนมากได้ยอมรับพันธกรณีการลงทุนเสรีระหว่างประเทศแล้ว กระแสการคัดค้านก็อาจจะลดน้อยลง นำไปสู่ความสำเร็จของการสร้างความตกลงพหุภาคีด้านการลงทุนในที่สุด

หากไทยเข้าเป็นภาคีความตกลงทีพีพี จะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจไทย การเปิดเสรีทางการลงทุนจะช่วยสร้างบรรยากาศการลงทุน ที่เอื้อต่อการดึงดูดนักลงทุนต่างชาติให้เข้ามาลงทุนในประเทศ เนื่องจากนักลงทุนจะเกิดความมั่นใจที่จะลงทุนในตลาดที่มีการรับรองสิทธิ และมีการคุ้มครองผลประโยชน์นักลงทุน นักลงทุนไทยเองก็也将มีความสนใจในโอกาสทางธุรกิจใหม่ๆ ที่จะไปลงทุนในประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิกความตกลงทีพีพี ในระยะยาว การรวมตัวทางเศรษฐกิจดังกล่าวอาจพัฒนาไปเป็นตลาดแบบบูรณาการ (integrated market) ที่เปิดช่องการเติบโตของธุรกิจไทยมากขึ้น การเข้าร่วมในความตกลงทีพีพียังจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ และการถ่ายทอดเทคโนโลยี และส่งเสริมการส่งออกสินค้าไทยไปยังตลาดประเทศสมาชิกความตกลงทีพีพี ซึ่งส่วนมากเป็นตลาดขนาดใหญ่

แต่ในอีกด้านหนึ่ง พันธกรณีการลงทุนภายใต้ความตกลงทีพีพี กำหนดให้เปิดเสรีการลงทุนแบบ 100 เปอร์เซ็นต์ เช่น อนุญาตให้ต่างชาติเข้ามาเป็นเจ้าของวิสาหกิจที่ถือครองหุ้นทั้งหมด (wholly foreign-owned enterprise) ซึ่งในความเป็นจริงมีน้อยประเทศนักที่เปิดเสรีเช่นนี้ ประเทศไทย มี พ.ร.บ. ประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 ซึ่งถูกกำหนดเงื่อนไขโดยกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) ซึ่งไทยได้ขอสงวนธุรกิจบางประเภทไว้ เช่น การทำนา การเกษตร ฯลฯ ไม่ให้ต่างชาติถือครองเกิน 49 เปอร์เซ็นต์ รวมทั้งมีข้อกำหนดอื่นๆ อีก เช่น การควบคุมส่งกำไรออกนอกประเทศ ข้อกำหนดให้ใช้วัตถุดิบในประเทศ สัดส่วนสัญชาติของผู้บริหารองค์กร การถ่ายทอดเทคโนโลยี ฯลฯ ดังนั้นความตกลงทีพีพีซึ่งจะผูกพันให้ไทยเปิดเสรี โดยจำกัดการมีข้อสงวน หรือจำกัดการสร้างเงื่อนไขใดๆ กับนัก

ลงทุนต่างชาติ ประเทศไทยอาจจำเป็นต้องพิจารณาปรับเปลี่ยนแก้ไขกฎระเบียบ รวมถึงนโยบายการลงทุน ให้สอดคล้องกับพันธกรณีและข้อผูกพันที่กล่าวมา

ตัวอย่างของพันธกรณีด้านการลงทุนภายใต้ความตกลงที่พืพืมีลักษณะดังนี้

- กำหนดการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน (non-discriminatory treatment) ไม่ว่าจะเป็นระหว่างคนในชาติและชาติที่สามตามหลักเอ็นที (National Treatment) และเอ็มเอฟเอ็น (Most Favoured Nation Treatment) โดยไม่คำนึงว่าคู่แข่งจะเป็นวิสาหกิจขนาดใดหรือมีสัญชาติใด
- อนุญาตให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนโดยเสรีและไม่จำกัดสาขา เช่น จำกัดเงื่อนไขเรื่องสัดส่วนการถือหุ้นในสาขาที่ไทยไม่ได้ทำข้อสงวนไว้ ซึ่งอาจรวมถึงสาขาที่ไทยไม่อนุญาตให้ชาวต่างชาติถือครอง เช่น ด้านการเกษตร การศึกษา การสาธารณสุข โทรคมนาคม สาธารณูปโภค ฯลฯ
- กำหนดให้การเปิดเสรีและการคุ้มครองการลงทุนเป็นไปอย่างครอบคลุม โดยให้รวมถึงการลงทุนระยะสั้นและระยะยาว (long-term and short-term investments) เช่น การลงทุนทางตรง การลงทุนผ่านตลาดหลักทรัพย์ การลงทุนในรูปแบบพันธบัตร การทำสัญญาในโครงการสัมปทาน ฯลฯ
- จำกัดการสร้างเงื่อนไขของรัฐในการรับการลงทุนของนักลงทุนต่างชาติ (performance requirements) เช่น การกำหนดให้ใช้วัตถุดิบในประเทศ (local content) การกำหนดให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยี การกำกับการบริหารและนำเข้าส่งออกเงินตรา
- การจำกัดการกำหนดสัดส่วนการถือหุ้นหรือสัดส่วนกรรมการผู้บริหาร (Senior Management and Board of Directors)
- การกำหนดให้การลงทุนอยู่ในรูปแบบกิจการร่วมเสี่ยงภัย (joint venture)
- การให้ความคุ้มครองนักลงทุนจากการเวนคืนกิจการ ไม่ว่าจะเป็นการเวนคืนทางตรงและทางอ้อม (direct and indirect expropriation) ซึ่งรวมถึงการออกมาตรการใดๆ ที่มีผลเสมือนกับการเวนคืนกิจการมาเป็นของรัฐ (measures having equivalent effect) เช่น การเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบที่มีผลให้เกิดอุปสรรคและมีผลกระทบต่อมูลค่าการลงทุน ซึ่งการกระทำที่กล่าวมานี้ แม้จะเป็นไปเพื่อสาธารณะประโยชน์และไม่เลือกปฏิบัติ รัฐยังคงต้องรับผิดชอบชดเชยความเสียหายให้แก่ลงทุน
- การกำหนดให้มีกลไกระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐกับเอกชน (Investor-State Dispute Settlement - ISDS) ที่ครอบคลุมการละเมิดทุกพันธกรณี

แม้ความตกลงที่พืพืจะมีความพิเศษกว่าความตกลงการค้าเสรีทั่วไป คือมีข้อบทที่ว่าด้วยการสนับสนุนและส่งเสริมของรัฐให้เกิดการลงทุนภายใต้หลักธรรมาภิบาล (Corporate Social Responsibility) แต่ก็มีข้อจำกัดในด้านอื่นๆ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อโครงสร้างเศรษฐกิจในประเทศ อาทิ การขาดการระบุพันธกรณีให้รัฐสร้างกลไกกำกับการแข่งขันในตลาด เช่น กฎมายและนโยบายการแข่งขันทางการค้า (competition law and policy) ที่สามารถกำกับป้องกันการผูกขาดหรือการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการแข่งขันในลักษณะอื่นๆ หรือการขาดกฎหมายสำหรับป้องกันการหลอกลวงหนีภาษีของบริษัทข้ามชาติ

นอกจากนี้ การเปิดเสรีการลงทุน จะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบต่อเกษตร โดยเปิดโอกาสให้บริษัทต่างชาติ เข้ามาทำการปรับปรุงพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ใช้อย่างเสรีซึ่งมีปัญหาท้องถิ่น ฐานทรัพยากรชีวภาพ และทรัพยากรพันธุกรรม ส่งผลกระทบต่อ สิทธิของเกษตรกรและสิทธิชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรเหล่านั้น ปิดกั้นโอกาสของวิสาหกิจท้องถิ่นและ นักวิจัยในประเทศที่จะได้รับการช่วยเหลืออุดหนุนจากรัฐ การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่จะจำกัดสิทธิเกษตรกรที่ จะเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เพื่อการเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป นอกจากนี้ ยังมีผลกระทบต่อสิทธิของผู้บริโภค ที่จะ ได้รับปกป้องด้วยเครื่องมือของรัฐที่จะออกมาเพื่อกำกับความปลอดภัยด้านอาหารและ สิ่งแวดล้อม จาก ผลกระทบที่อาจเกิดจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ และสินค้าตัดแปลงพันธุกรรม (GMO)

ถ้าไทยตัดสินใจเข้าร่วมในความตกลงที่พีพี บริษัทต่างชาติจะเข้าถึงฐานทรัพยากรธรรมชาติของไทยได้อย่างเสรีปลอดจากการควบคุม บริษัทเกษตรกรรมข้ามชาติอาจเข้ามาทำนา ประกอบธุรกิจ การเกษตร ได้อย่างเท่าเทียมกันกับคนสัญชาติไทย แม้แต่ในสาขาที่ไทยยังไม่มีความพร้อมที่จะแข่งขันหรือใน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะหรือความมั่นคงของประเทศ เช่น ธุรกิจด้านเมล็ดพันธุ์ ด้านการ เพาะขยายและปรับปรุงพันธุ์พืช (อยู่ในบัญชีสองของกฎหมายประกอบธุรกิจคนต่างด้าว) เป็นต้น ธุรกิจ เหล่านี้เป็นสาขาที่ผู้ประกอบการของต่างชาติ มีความเข้มแข็ง และสนใจที่จะมาลงทุนหรือขยายการลงทุนใน ประเทศไทยมาโดยตลอด

เกษตรกรไทยอาจกลายเป็นผู้รับจ้างที่ผูกพันตามสัญญา (contract farming) ต้องถูกผูกมัดให้รับซื้อ วัตถุดิบจากบริษัทเท่านั้น ซึ่งสินค้าและเมล็ดพันธุ์ที่จำหน่ายโดยบริษัทเกษตรกรรมข้ามชาติ จะไม่อยู่ภายใต้ กฎระเบียบประเมินความปลอดภัยต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม ผลผลิตของเกษตรกรจะถูกบังคับให้จำหน่าย ภายใต้อำนาจกำหนดของบริษัทเท่านั้น ประเทศไทยอาจถูกบริษัทข้ามชาติใช้เป็นฐานการผลิต เกิดปัญหา ความมั่นคงทางอาหาร ดังเช่นที่เกิดขึ้นในอาร์เจนตินา และเม็กซิโก ซึ่งกลายเป็นประเทศที่ผลิตเพื่อส่งออก เท่านั้น

พ.ร.บ. การประกอบธุรกิจคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 แบ่งประเภทธุรกิจที่คนต่างด้าวจะมาลงทุน ประกอบธุรกิจไว้เป็น 3 กลุ่ม/บัญชี โดยมีระดับการควบคุมแตกต่างกันไป **บัญชีหนึ่ง**มี 9 รายการ เป็นธุรกิจ ประเภทที่ไม่อนุญาตให้คนต่างด้าวเข้ามาประกอบการด้วยเหตุผลพิเศษตามที่กำหนดไว้ มีรายการธุรกิจที่ เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคือ การทำนา ทำไร่ หรือทำสวน การเลี้ยงสัตว์ การทำป่าไม้ แปรรูปไม้จากป่าธรรมชาติ การทำประมง เฉพาะการจับสัตว์น้ำในน่านน้ำไทยและในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ การสกัดสมุนไพรไทย การค้าที่ดิน

บัญชีสองมีประเภทธุรกิจ 13 รายการ ที่ห้ามมิให้คนต่างด้าวประกอบธุรกิจ ด้วยเหตุผลเกี่ยวกับ ความปลอดภัยหรือความมั่นคงของประเทศ หรือมีผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี ทัศนคติกรรม พื้นบ้าน หรือมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีโดยการ อนุมัติของคณะรัฐมนตรี โดยมีธุรกิจที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การเลี้ยงไหม การ ผลิตเส้นไหมไทย การผลิตน้ำตาลจากอ้อย การทำนาเกลือ รวมทั้งการทำเกลือสินเธาว์

บัญชีสามมี 21 รายการ ที่ห้ามมิให้คนต่างด้าวประกอบธุรกิจเนื่องจากเป็นธุรกิจที่คนไทยยังไม่พร้อมที่จะแข่งขัน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมทะเบียนการค้าโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว อาทิเช่น การสีข้าวและการผลิตแป้งจากพืชไร่ การทำการประมง เฉพาะการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การทำป่าไม้จากป่าปลูก การค้าภายในเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หรือผลผลิตทางการเกษตรพื้นเมืองที่ยังไม่มีกฎหมายห้ามไว้ และการทำกิจการเพาะขยายหรือปรับปรุงพันธุ์พืช เป็นต้น

ถ้าไทยเข้าร่วมในความตกลงทีพีพี ก็จะเป็นไปตามมาตรา 10 ของกฎหมายประกอบธุรกิจคนต่างด้าว ที่เป็นบทยกเว้น ในกรณีเป็นรายการธุรกิจที่ประเทศไทยมีข้อผูกพันตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยเป็นภาคีหรือมีความผูกพันตามพันธกรณี และให้เป็นไปตามบทบัญญัติและเงื่อนไขของสนธิสัญญานั้นแทน เท่ากับไทยจะต้องยกเลิกข้อจำกัดห้ามประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว

ในด้านการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ความตกลงทีพีพีจะเปิดโอกาสให้บริษัทและนักวิจัยต่างชาติให้เข้ามาค้นหาพันธุกรรม (bioprospecting) เพื่อประโยชน์ในการวิจัยเชิงพาณิชย์ทางด้านอาหาร ยา และการปรับปรุงพันธุ์ ผลการวิจัยที่ได้บริษัทสามารถนำไปขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรและทรัพย์สินทางปัญญาอื่นได้ทั้งในและต่างประเทศ นักลงทุนต่างชาติสามารถเข้าถึงทรัพยากรของประเทศได้โดยเสรี ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบว่าด้วยการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม ตามอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) และสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture) ขององค์การอาหารและการเกษตร

การแปรรูปรัฐวิสาหกิจในกิจการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรมและสังคมไทยหลายประการ ทั้งในประเด็นเรื่องการผูกขาด ในเรื่องการให้บริการสังคมของภาครัฐ และอื่นๆ ในภาคบริการ เช่น ในสาขาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บริษัทต่างชาติสามารถเข้ามาลงทุน ในการบริหารจัดการทรัพยากร อาทิเช่น การจัดการน้ำ พลังงาน และอื่นๆ นำไปสู่การแปรรูปรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวกับกิจการสาธารณูปโภค หากการอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรตกอยู่ในมือของเอกชนต่างชาติ ก็จะทำให้เกิดภาระกับประชาชนที่ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายและมีต้นทุนการอุปโภคบริโภคที่เพิ่มขึ้น

พันธกรณีภายใต้ความตกลงทีพีพีในเรื่องการการลงทุน จะนำไปสู่การเปิดเสรีด้านบริหารจัดการและจัดส่งน้ำ ซึ่งเป็นกิจการที่มีความสำคัญและเชื่อมโยงกับภาคเกษตรกรรม การเข้าร่วมในความตกลงทีพีพี จะทำให้ไทยต้องเปลี่ยนองค์การบริหารทรัพยากรจากภาครัฐ ไปสู่มือของภาคเอกชน เกิดการแปรรูปรัฐวิสาหกิจที่ดูแลกิจการเรื่องทรัพยากรน้ำ ไม่ว่าจะเป็นกรมชลประทาน การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ฯลฯ ทำให้เกิดผลกระทบต่ออย่างกว้างขวางต่อภาคเกษตรกรรมของไทย

รัฐบาลไทยควรระวังตระหนักในผลกระทบของการใช้กลไกระงับข้อพิพาทระหว่างนักลงทุนกับรัฐ (investor-to-state) ที่เปิดโอกาสให้นักลงทุนต่างชาติฟ้องรัฐโดยผ่านกลไกอนุญาโตตุลาการ การยอมรับกลไกระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐกับเอกชน จะส่งผลกระทบต่ออำนาจอธิปไตยแห่งรัฐ (sovereignty) กฎหมายภายใน อาทิเช่น กฎหมายสิทธิบัตร กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายสิ่งแวดล้อม กฎหมาย

ลักษณะเฉพาะที่ออกเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ เช่น กฎระเบียบควบคุมการจำหน่ายและบริโภคสุรายาสูบ หรือสินค้าที่มีพิษภัยอย่างอื่น อาจจะถูกท้าทายด้วยกลไกระงับข้อพิพาทระหว่างนักลงทุนกับรัฐ ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของประเทศในการออกกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับต่างๆ ทำให้นักลงทุนและบริษัทต่างชาติมีสิทธิพลเหนือรัฐบาลในการกำหนดนโยบายแห่งรัฐ รัฐบาลควรมีจุดยืนที่ชัดเจนว่า การระงับข้อพิพาทการลงทุนจะต้องกระทำระหว่าง “รัฐต่อรัฐ” (state-to-state) เท่านั้น ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะช่วยรักษาอำนาจของกระบวนการยุติธรรมของไทย และในขณะเดียวกันก็เป็นการจำกัดภาระหน้าที่ของรัฐในการให้ความคุ้มครองการลงทุน และสร้างหน้าที่ให้ประเทศผู้ส่งออกการลงทุนที่จะต้องปกป้องผลประโยชน์ของนักลงทุนชาติของตนเองแทน

กล่าวโดยสรุปก็คือ การเปิดเสรีและการคุ้มครองการลงทุนจะส่งผลกระทบต่ออำนาจอธิปไตยของรัฐในการออกมาตรการต่างๆ เพื่อกำกับดูแลและควบคุมธุรกิจการลงทุนต่างชาติ การเจรจาบทการลงทุนภายใต้ความตกลงที่พีพี ขึ้นอยู่กับนโยบายเรื่องการส่งเสริมการลงทุนของประเทศเป็นสำคัญว่า รัฐบาลไทยประสงค์จะเข้าร่วมการเจรจาความตกลงระหว่างประเทศ ที่มี “มาตรฐาน” สูงกว่ามาตรฐานของประเทศ โดยมีความประสงค์ที่จะใช้ปัจจัยภายนอกมากระตุ้น/บังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ โดยไม่ต้องพึ่งพา “นโยบายส่งเสริมการลงทุนแบบเก่าๆ” หรือไม่ ซึ่งแนวทางนี้ก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย นอกจากนี้ ทุกทางเลือกของการเจรจาย่อมมีทั้งผู้ได้ประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ ซึ่งผู้กำหนดนโยบายจะต้องมีความเข้าใจ และกำหนดนโยบายที่อิงต่อผลประโยชน์สูงสุดของคนส่วนใหญ่ในประเทศ

ประเด็นที่ประเทศไทยควรพิจารณาเกี่ยวกับการเปิดเสรีและการคุ้มครองการลงทุนซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการยอมรับกลไกระงับข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับรัฐ มีดังนี้

- การมีกลไกระงับข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับรัฐเป็นการเปิดโอกาสให้นักลงทุนต่างชาติสามารถฟ้องร้องรัฐบาลโดยไม่จำเป็นต้องผ่านกระบวนการยุติธรรมในประเทศ ซึ่งอาจถือว่าเป็นการให้ความคุ้มครองที่ให้สิทธินักลงทุนต่างชาติมากกว่านักลงทุนไทย การมีกลไกกลไกระงับข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับรัฐ อาจทำให้ไทยสูญเสียอำนาจอธิปไตยทางศาล เพราะรัฐอาจต้องตกเป็นคู่ความกับนักลงทุนต่างชาติ และต้องปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของอนุญาโตตุลาการ
- ไทยอาจเลือกที่จะเปิดเสรีการลงทุน โดยไม่ยอมรับกลไกระงับข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับรัฐ ควรจำกัดความคุ้มครองให้อยู่ในเฉพาะกระบวนการยุติธรรมภายในประเทศเท่านั้น
- การมีกลไกกลไกระงับข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับรัฐ จะทำให้รัฐสูญเสียความสามารถในการออกกฎหมายในอนาคตเพื่อคุ้มครองรักษาสภาพแวดล้อม (regulatory chilling)
- ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งคือ การเข้าร่วมในความตกลงที่พีพี อาจจะถูกอุปสรรคต่อการพัฒนากฎระเบียบที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศ

9.11 ผลกระทบของการค้ากับสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมของไทยรุนแรงมากยิ่งขึ้น เหตุที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการค้า ก็เพราะประเทศต่างๆ ได้ใช้มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัยอย่างแพร่หลายมากขึ้น ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะ

ประเทศที่พัฒนาแล้วได้ใช้มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัยกำกับตรวจสอบสินค้านำเข้า ส่งผลกระทบต่อการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะต่อสินค้าส่งออกของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติและสินค้าเกษตร เมื่อมาตรการดังกล่าวเป็นอุปสรรคทางการค้าประเภท “Non-tariff barrier” จึงมีการเสนอว่าองค์การการค้าโลกควรเข้ามากำกับเรื่องนี้ โดยไม่ปล่อยให้การใช้มาตรการดังกล่าวเป็นไปโดยปราศจากกฎเกณฑ์ดังเช่นที่เป็นอยู่

ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ ไม่ต้องการให้นำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาอ้างเพื่อห้ามการนำเข้า ส่วนประเทศที่พัฒนาแล้วต้องการกฎเกณฑ์ที่เปิดโอกาสให้ใช้กลไกควบคุม เพื่อให้แน่ใจว่าสินค้านำเข้าต่างๆ จะไม่เป็นอันตรายต่อสุขอนามัยของผู้บริโภค และการผลิตสินค้ามิได้ก่อปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งจะมีผลกระทบต่อคนทุกคนบนโลก ประเทศที่พัฒนาแล้วยกหลัก “Eco-dumping” เพื่อสนับสนุนข้อเสนอมองตนเองว่า ประเทศที่กำหนดมาตรฐานสิ่งแวดล้อมในระดับต่ำจะมีต้นทุนการผลิตสินค้าต่ำกว่าประเทศที่ใช้มาตรฐานสูงกว่า ประเทศเหล่านั้นจึงส่งออกสินค้าได้ในราคาที่ถูกลง การใช้มาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมระดับต่ำจึงมีผลเท่ากับการอุดหนุน (subsidy) อุตสาหกรรมในประเทศรูปแบบหนึ่ง ประเทศที่พัฒนาแล้วอ้างว่าตนมีสิทธิที่จะตอบโต้การอุดหนุนดังกล่าว ไม่ว่าจะด้วยการใช้มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัย หรือการกำหนดภาษีตอบโต้ในอัตราสูง

เรื่องการค้าและสิ่งแวดล้อมมีปัญหากฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยความเกี่ยวพันระหว่าง ความตกลงขององค์การการค้าโลก กับความตกลงอื่น ขณะนี้ได้มีการทำความตกลงพหุภาคีด้านสิ่งแวดล้อม (MEAs) เป็นจำนวนกว่า 500 ความตกลง ทั้งในเรื่องสิ่งแวดล้อมทางทะเล ความหลากหลายทางชีวภาพ การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิโลก มลพิษ ฯลฯ ปัจจุบันองค์การการค้าโลกมีสมาชิกทั้งสิ้นจำนวน 160 ประเทศ โดยสมาชิกขององค์การการค้าโลกเหล่านี้มีสถานภาพเป็นสมาชิกความตกลงพหุภาคีด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ แตกต่างกันไป เช่น มีสมาชิกขององค์การการค้าโลกถึง 15 ประเทศ ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกอนุสัญญาไซเตสว่า ด้วยการค้าพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ มีสมาชิกองค์การการค้าโลกรวม 7 ประเทศ ที่ไม่ได้ร่วมในอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ และ 8 ประเทศไม่ได้ร่วมในพิธีสารมอนทรีออล เป็นต้น

ในขณะนี้คณะกรรมการการค้าและสิ่งแวดล้อม ขององค์การการค้าโลก กำลังพิจารณาว่า การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะไปขัดต่อการส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศหรือไม่ เช่น สินค้าดัดแปลงพันธุกรรม ซึ่งยังไม่สามารถบอกได้แน่นอนถึงความเสี่ยงด้านสุขอนามัย ซึ่งในความตกลงพิธีสารคาตาเฮน่า ระบุว่าประเทศสมาชิกสามารถระงับการนำเข้าได้ ถ้ามีข้อสงสัยว่าจะก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขอนามัย แต่ในความตกลงเอสพีเอส (SPS Agreement) ความตกลงสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช กำหนดว่าต้องมีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่พิสูจน์ชัดเจนก่อนถึงจะสามารถระงับการนำเข้าได้ แสดงถึงความขัดแย้งของความตกลงระหว่างประเทศด้วยกันเอง ซึ่งสหรัฐได้พยายามผลักดันให้ประเทศอื่นยอมรับหลักเกณฑ์ตามแนวทางของความตกลงเอสพีเอส ดังที่ปรากฏในร่างความตกลงทีพีพี ซึ่งในองค์การการค้าโลกในปัจจุบันยังไม่สามารถมีข้อสรุปที่ชัดเจนว่า หากมีความขัดแย้งกันระหว่างการค้ากับสิ่งแวดล้อม ประเด็นเรื่องใดจะมีศักดิ์และสิทธิที่สูงกว่ากัน

หากประเทศไทยเข้าร่วมในความตกลงทีพีพี จะก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการอนุรักษ์คุ้มครองสิ่งแวดล้อม หลายประการ อาทิเช่น **ประการแรก** พันธกรณีในความตกลงทีพีพีจะสร้างแรงจูงใจให้ประเทศไทยร่วมมือกับประเทศอื่นในการรักษาสภาพแวดล้อม **ประการที่สอง** ความตกลงทีพีพีจะก่อให้เกิดการ

แข่งขันในตลาด โดยเฉพาะในตลาดที่ได้รับการปกป้องโดยมาตรการกีดกันทางการค้า ซึ่งรวมถึงการยกเลิก
มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมบางประการ ที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือกีดกันทางการค้า แต่ในทางตรงกันข้าม ความตก
ลงที่พีพีจีจะเปิดโอกาสให้นักลงทุนของประเทศสมาชิกอื่น ทำทนายอำนาจของรัฐบาลไทยในการออกนโยบาย
และกฎระเบียบ ที่มีผลกระทบต่อการประกอบกิจการการลงทุน รวมทั้งฟ้องร้องรัฐบาลไทยภายใต้กลไก
ระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐกับเอกชน เพื่อให้ยกเลิกหรือนำมาใช้ซึ่งกฎระเบียบข้อบังคับด้านสิ่งแวดล้อม